

Povezanost sklonosti seksualnom uznemiravanju s iskrenošću-poniznošću te kognitivnom i emocionalnom empatijom

Aurer, Goran

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:259720>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2023-03-21**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

POVEZANOST SKLONOSTI SEKSUALNOM UZNEMIRAVANJU S
ISKRENOŠĆU-PONIZNOŠĆU TE KOGNITIVNOM I EMOCIONALNOM
EMPATIJOM

Diplomski rad

Goran Aurer

Izv. prof. dr. sc. Ana Butković

Zagreb, 2022.

IZJAVA

Pod punom moralnom odgovornošću izjavljujem da sam ovaj rad izradio samostalno te da u njemu nema kopiranih, prepisanih ili preuzetih dijelova teksta tuđih radova koji nisu propisno označeni kao citati s navedenim izvorom iz kojeg su preneseni.

Zagreb, 16. lipnja 2022.

Goran Aurer

Sažetak: Cilj je ovog istraživanja bio ispitati rodne/spolne razlike u sklonosti seksualnom uznemiravanju, kao i utvrditi njenu povezanost s iskrenosti-poniznosti te kognitivnom i emocionalnom empatijom. Istraživanje je provedeno online tijekom veljače i ožujka 2022. godine na 225 sudionika oba spola između 19 i 68 godina starosti. Iskrenost-poniznost mjerena je pomoću 16 čestica preuzetih iz hrvatskoga prijevoda HEXACO-100 upitnika, kognitivna i emocionalna empatija skalom „PROLI_Empatija“, a sklonost seksualnom uznemiravanju vlastitim prijevodom Skale sklonosti seksualnom uznemiravanju. Dobivene su rodne/spolne razlike u sklonosti seksualnom uznemiravanju, na način da su muškarci pokazali veću sklonost seksualnom uznemiravanju. Utvrđeno je kako iskrenost-poniznost objašnjava 20% varijance sklonosti seksualnom uznemiravanju uz kontrolu spola i stečene razine obrazovanja. Sudionici s višim rezultatom na skali iskrenosti-poniznosti pokazuju nižu sklonost seksualnom uznemiravanju. Kognitivna i emocionalna empatija objasnile su dodatnih 9.3% varijance, pri čemu se kognitivna empatija pokazala značajnim samostalnim prediktorom sklonosti seksualnom uznemiravanju – sudionici s višim rezultatom na skali kognitivne empatije također pokazuju nižu sklonost seksualnom uznemiravanju. Unatoč visokoj negativnoj korelaciji sa sklonošću seksualnom uznemiravanju, emocionalna empatija nije se pokazala njenim samostalnim prediktorom, vjerojatno primarno zbog visoke korelacije s kognitivnom empatijom. Cjelokupnim modelom objašnjeno je 49.4% varijance sklonosti seksualnom uznemiravanju. Konačno, u radu su polemizirani doprinosi i praktične implikacije provedenog istraživanja, kao i najvažnija ograničenja te preporuke za buduća istraživanja.

Ključne riječi: sklonost seksualnom uznemiravanju, iskrenost-poniznost, emocionalna empatija, kognitivna empatija

Abstract: The aim of this study was to examine gender/sex differences in proclivity to sexually harass, and to examine its relationship with honesty-humility, as well as cognitive and emotional empathy. The study was conducted online in February and March 2022 on a sample of 225 participants of both genders aged 19 to 68. Honesty-humility was measured using 16 items from the HEXACO-100 inventory; cognitive and emotional empathy was measured using the "PROLI_empatija" scale, while sexual harassment proclivity was measured using the Sexual Harassment Proclivities Scale. Gender/sex differences in sexual harassment proclivity were observed, such that men showed higher proclivity to sexually harass. The results show that honesty-humility explains 20% of the variance of sexual harassment proclivity after controlling for gender and educational level. Participants with a higher score on the honesty-humility scale demonstrate a lower sexual harassment proclivity. Cognitive and emotional empathy accounted for an additional 9.3% of the variance, with cognitive empathy being the significant independent predictor of sexual harassment proclivity - participants with a higher score on the cognitive empathy scale demonstrate a lower proclivity towards sexual harassment as well. Despite its highly negative correlation with sexual harassment proclivity, emotional empathy was not shown to be an independent predictor, most likely due to its high correlation with cognitive empathy. The model as a whole explains 49.4% of the variance of sexual harassment proclivity. Lastly, it is discussed what are the contributions and practical implications of the study, as well as its limitations and recommendations for future research.

Key words: sexual harassment proclivity, honesty-humility, emotional empathy, cognitive empathy

Sadržaj

Uvod	1
Žrtve i počinitelji seksualnog uznemiravanja	2
Rodne/spolne razlike u sklonosti seksualnom uznemiravanju	3
Incidencija seksualnog uznemiravanja	3
Posljedice seksualnog uznemiravanja.....	4
Antisocijalna i prosocijalna ponašanja	6
Karakteristike počinitelja seksualnog uznemiravanja	7
Osobine ličnosti	7
Big Five model, Pet-faktorski model i seksualno uznemiravanje	8
Iskrenost-poniznost i seksualno uznemiravanje	8
Emocionalna i kognitivna empatija	9
Povezanost empatije s antisocijalnim i prosocijalnim ponašanjima	10
Iskrenost-poniznost, empatija i prosocijalno ponašanje	11
Cilj, problemi i hipoteze istraživanja	12
Cilj i problemi.....	12
Hipoteze	13
Metodologija	13
Sudionici i postupak.....	13
Mjerni instrumenti	14
Rezultati	15
Preliminarne analize	15
Rodne/spolne razlike u sklonosti seks. uznemiravanju, iskrenosti-poniznosti i empatiji	18
Predviđanje sklonosti seksualnom uznemiravanju	18
Rasprava	20
Doprinosi i praktične implikacije istraživanja	26
Ograničenja i prijedlozi za buduća istraživanja	28
Zaključak	30
Literatura	31
Prilog A	43
Prilog B	44

Uvod

Fenomen seksualnog uznemiravanja oduvijek je prisutan u društvu, no kao predmet istraživanja počinje se proučavati tek 1970-ih i 1980-ih godina (Fitzgerald i sur., 1995). Razloge za to treba tražiti u uskoj povezanosti širenja svijesti o ovome fenomenu s društvenim promjenama poput sve veće društvene emancipacije žena, širenja svijesti o ženskim pravima i sl. Zbog njegove neodređenosti te ovisnosti o osobnoj percepciji i kontekstu, teško je jedinstveno i potpuno definirati seksualno uznemiravanje (Balenović i sur., 2000). Ipak, definicija koja uspješno sažima ključne elemente konstrukta govori o seksualnom uznemiravanju kao svakom verbalnom ili neverbalnom neželjenom ponašanju spolne naravi koje ima za cilj ili stvarno predstavlja povredu dostojanstva osobe uzrokujući strah te neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje (Kazneni zakon, 2013).

Prvi teorijski model o pet razina seksualnog uznemiravanja osmislio je F. J. Till (1980; prema Fitzgerald i sur., 1995), međutim kasnije analize dovele su do razvoja novog, danas najčešće korištenog modela Fitzgerald i suradnika (1995). Navedeni model razlikuje tri teorijski odvojene, no međusobno povezane kategorije seksualnog uznemiravanja: seksualnu prisilu (engl. *sexual coercion*), oblik seksualnog uznemiravanja koji uključuje suptilne ili eksplicitne ekonomske, društvene ili poslovne pogodnosti u zamjenu za seksualne usluge i ponašanja; zatim neželjenu seksualnu pažnju (engl. *unwanted sexual attention*) – kompromitirajuća seksualna ponašanja koja nisu željena, dobrodošla ili uzvraćena, poput pristupanja s ciljem uspostave seksualnog odnosa, neželjenog dodirivanja i lascivnih komentara; te rodno uznemiravanje (engl. *gender harassment*), koje uključuje ponašanja poput pričanja seksističkih viceva, oslovljavanja seksističkim epitetima ili izražavanja jasno degradirajućih stavova prema pripadnicima jednog spola (tipično žena), a u cilju njihova vrijeđanja i omalovažavanja. Uz navedenu podjelu, često se spominje razlikovanje dvaju oblika seksualnog uznemiravanja: tzv. *quid pro quo* i stvaranje neprijateljskog okruženja. Prvo je oblik seksualnog uznemiravanja koje uključuje uvjetovanje ili nuđenje poslovnih te društvenih pogodnosti (npr. više plaće ili napredovanja) seksualnom uslugom, dok stvaranje neprijateljskog okruženja uključuje svako ponašanje seksualne ili seksističke prirode koje doprinosi stvaranju neugodnog, ometajućeg ili ugrožavajućeg radnog okruženja. Ono, primjerice, uključuje seksističke komentare, ponavljano pozivanje na spoj te pričanje seksualnih ili seksističkih šala koje

se smatraju neprimjerenima i neugodnima (Fitzgerald i sur., 1997). Za razliku od *quid pro quo* seksualnog uznemiravanja koje je jasnije, otvorenije i zahtijeva manje interpretacije, stvaranje neprijateljskog okruženja suptilniji je oblik podložan različitim tumačenjima (Key i Ridge, 2011). Premda će o tome biti još riječi kasnije u radu, važno je napomenuti kako je navedeno jedan od uzroka neprijavlivanja seksualnog uznemiravanja i nedostatka svijesti o tome što ono uključuje. Spomenuti nedostatak svijesti i znanja povezan je s činjenicom da do 2013. godine u RH nije postojao zakon kojim bi se definiralo seksualno uznemiravanje i kažnjavanje počinitelja djela uključenih u tu definiciju (Antunović, 2019). Među autorima (npr. Fitzgerald i sur., 1997; Balenović i sur., 2000; Mamula i Komarić, 2005) vlada suglasje da je jedno od ključnih obilježja ovakvih ponašanja njihova neželjenost. Dakle, većina navedenih ponašanja bit će neprihvatljiva u slučaju da su doživljena neželjenima i odbojnim ili su ponavljana unatoč prvotnom odbijanju.

Žrtve i počinitelji seksualnog uznemiravanja

Prije no što dublje uđemo u temu seksualnog uznemiravanja, važno je razjasniti tko su počinitelji i žrtve seksualnog uznemiravanja. Govoreći o žrtvama, redovito se podrazumijeva kako je riječ o ženama, dok počiniteljima ljudi gotovo bez iznimke zamišljaju muškarce. Navedeno nije slučaj samo kada se o seksualnom uznemiravanju govori u privatnom (privatni, neslužbeni razgovori) i javnom diskursu (mediji, službeni kanali), već je riječ o percepciji koja uvelike postoji i u stručnjaka. Naime, radovi o karakteristikama žrtava te incidenciji i posljedicama seksualnog uznemiravanja redovito su provođeni na ženskim uzorcima, dok su istraživanja o osobinama ljudi sklonih seksualnom uznemiravanju provođena gotovo bez iznimke na muškim uzorcima (McDonald i Charlesworth, 2016; Hardies, 2019). Ova se problematika očituje i u mjernim instrumentima korištenima za ispitivanje sklonosti seksualnom uznemiravanju – tako je, primjerice, najčešće korišten mjerni instrument, Likelihood to sexually harass (Pryor, 1987), konstruiran samo za muškarce. Sve navedeno osobito je problematično uzevši u obzir da su i žene počinitelji, a muškarci također žrtve seksualnog uznemiravanja (McDonald i Charlesworth, 2016). U ovom istraživanju je iz tog razloga za ispitivanje sklonosti seksualnom uznemiravanju korišten upitnik namijenjen i muškarcima i ženama. Riječ je o upitniku Bartlinga i Eisenmana (1993) koji, uz to što je konstruiran za oba spola, uvažava i ostale kritike upitnika Likelihood to sexually harass glede njegove

neekonomičnosti, nerealistične procjene vjerojatnosti seksualnog uznemiravanja te činjenice da ispituje ekstremne situacije poput vrlo očitog seksualnog iskorištavanja (Bingham i Burtleson, 1996). Naprotiv, ovaj upitnik vrlo je ekonomičan i jednostavan za primjenu te ispituje znatno suptilnije oblike seksualnog uznemiravanja, odnosno uznemiravanje koje doprinosi stvaranju neprijateljskog okruženja.

Rodne/spolne razlike u sklonosti seksualnom uznemiravanju

Premda smo naveli kako počinitelje seksualnog uznemiravanja treba tražiti među pripadnicima oba spola, činjenica je da su najčešći počinitelji muškarci, a žrtve žene (McDonald i Charlesworth, 2016). Brojni su razlozi ovih rodnih, odnosno spolnih razlika (Burn, 2019) te u velikoj mjeri proizlaze iz shvaćanja prirode seksualnog uznemiravanja. Tako Diehl i suradnici (2018) diskutiraju o seksualnom uznemiravanju kao muškom signaliziranju seksualnog interesa koje je pogrešno protumačeno od strane žena nezainteresiranih za seksualni odnos. S druge strane, Galdi i suradnici (2014) seksualno uznemiravanje tumače kao posljedicu seksualne objektivacije žena, društvenog odobravanja nasilja nad ženama te učenja rodnih uloga koje promiču dominaciju muškaraca. Drugi autori (McLaughlin i sur., 2012; Burn, 2019) navode kako su osobe niskog sociokulturalnog statusa i moći, poput žena i manjinskih skupina, podložnije seksualnom uznemiravanju od strane osoba visokog statusa i moći, što su u pravilu muškarci. Cleveland i Kerst (1993) daju slično tumačenje navodeći kako bi seksualno uznemiravanje mogla biti taktika dobivanja ili održavanja moći kod privilegiranih skupina koje smatraju da na to imaju pravo.

Incidencija seksualnog uznemiravanja

Jedan od prvih smjerova u širenju spoznaja o seksualnom uznemiravanju bilo je ispitivanje njegove incidencije. Rezultati istraživanja koje su Crocker i Kalemba (1999) provele na uzorku zaposlenih kanadskih žena pokazuju kako je tijekom prethodne godine njih 56% imalo iskustvo sa seksualnim uznemiravanjem, dok je 77% doživjelo seksualno uznemiravanje na radnom mjestu u nekom trenutku života. Cugin i Fish (2009) analizirali su rezultate devet istraživanja provedenih između 1987. i 2003. godine o učestalosti seksualnog uznemiravanja medicinskih sestara te su izračunali kako je u prosjeku njih 74% doživjelo seksualno uznemiravanje barem jedanput na radnome mjestu, pri čemu se taj broj kretao u rasponu od 30% do čak 97%. Istraživanje Pravobraniteljice za

ravnopravnost spolova RH i Ženske sekcije Saveza samostalnih sindikata Hrvatske iz 2006. (prema Mamula, 2011) pokazuje kako je 37% žena svjedočilo, a njih 38% osobno doživjelo neki oblik seksualnog uznemiravanja na poslu.

U istraživanju Huerte i suradnika (2006), 56,6% studentica otkrilo je kako su bile žrtvom nekog oblika seksualnog uznemiravanja u protekloj godini, dok je istraživanje Dimitrijević i Mladenović (2017) pokazalo kako 23,1% studenata i studentica ima osobno iskustvo seksualnog uznemiravanja. Prema istraživanju Mamule i suradnika (2007; prema Mamula, 2011), 40% studentica i studenata doživjelo je neželjene seksualne primjedbe i ponude, a njih 26% neželjeno dodirivanje tijela.

Prema istraživanju iz 2000. (Stop Street Harassment, 2022), 87% ispitanica doživjelo je seksualno uznemiravanje na javnom prostoru, dok su istraživanja provedena u New Yorku 2007. i Chicagu 2009. godine (Stop Street Harassment, 2014) pokazala kako je 60% ispitanih doživjelo seksualno uznemiravanje u sustavu javnog prijevoza. Mamula (2006; prema Mamula, 2011) pronalazi da je čak 55% žena doživjelo seksualna pristupanja i primjedbe na javnom mjestu. Još jedno istraživanje na ovu temu proveo je Hollaback Hrvatska, hrvatski ogranak međunarodnog pokreta protiv uznemiravanja na javnim mjestima. Provedeno je putem online ankete (Perasović Cigrovski i sur., 2012) te pokazuje kako je 99,6% sudionica bilo žrtvom nekog oblika uznemiravanja na javnim mjestima. Također, sudionice su najčešće doživjele neugodno zurenje (njih 94%), neželjene komentare o izgledu (93%) te zviždanje (92% njih), dok je 55% doživjelo neželjeno dodirivanje, a 53% uhođenje.

Posljedice seksualnog uznemiravanja

Seksualno uznemiravanje dovodi do mnogobrojnih nepovoljnih učinaka. Primjerice, Paludi i Barickman (1991) otkrili su da može voditi ka niskom samopoštovanju, teškoćama u međuljudskim odnosima te povećanom osjećaju frustracije. Među žrtvama seksualnog uznemiravanja povećana je incidencija PTSP-a (Willness i sur., 2007). Seksualno uznemiravanje povezano je s nesanicom, depresijom, anksioznošću i naglom promjenom tjelesne težine (Logan, 2013).

U radnom kontekstu, seksualno uznemiravanje narušava zadovoljstvo poslom (Chan i sur., 2008), povećava apsentizam i napuštanje posla (Merkin, 2008), narušava odnose s

kolegama (Loy i Stewart, 1984) narušava sigurnost u sebe i svoje vještine, kao i motivaciju te koncentraciju na radnom mjestu (Glomb i sur., 1999). U slučaju da se ne tretira adekvatno od strane poslodavca ili nadređenog, rezultira smanjenom posvećenošću organizaciji (Willness i sur., 2007). Također, u promatrača, tj. svjedoka seksualnog uznemiravanja može rezultirati narušenom dobrobiti, povećanim izgaranjem na poslu te povećanom željom za napuštanjem organizacije (Miner-Rubino i Cortina, 2007). Seksualno uznemiravanje ne šteti samo pojedincu, već i organizaciji. Glomb i suradnici (1999) navode kako učinci uključuju smanjenu produktivnost organizacije, pad morala, smanjen promet i zaradu te apsentizam kako žrtve, tako i kolega koje svjedoče zlostavljanju. Sve navedeno rezultira značajnim novčanim gubicima za organizacije (Cogin i Fish, 2009).

U obrazovnom kontekstu, seksualno uznemiravanje rezultira poteškoćama u polaganju ispita (Dimitrijević i Mladenović, 2017) te općenito smanjenom akademskom uspješnošću (Quaicoe-Duho, 2022). Uz to, vodi apsentizmu, češćim izostancima te promjeni nastavnog usmjerenja, a u konačnici može dovesti i do napuštanja studija (National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine, 2018).

Seksualno uznemiravanje na javnim mjestima ostavlja negativne posljedice na psihološku dobrobit i samopoštovanje, smanjuje mobilnost te kod žena narušava ekonomsku dobrobit i poslovni uspjeh, a također se javlja strah da će uznemiravanje preći u nasilje i seksualni napad (Bowman, 1993). Ista autorica ističe kako seksualno uznemiravanje može potaknuti samo-objektivizaciju žena koja se očituje u definiranju sebe kao seksualnog objekta, osjećaju srama prema vlastitu tijelu te pridavanju neprestane pozornosti izgledu (Horvat i Perasović Cigrovski, 2014). Navedeno je posebice problematično zbog činjenice da je samo-objektivizacija povezana s depresijom, poremećajima prehrane i drugim ozbiljnim psihološkim posljedicama (Fairchild i Rudman, 2008). Horvat i Perasović Cigrovski (2014) napominju kako prethodno iskustvo seksualnog napada može kod žrtava povećati strah prilikom ponovljenog seksualnog uznemiravanja i time dovesti do traumatske reakcije. Osim na razini pojedinca, seksualno uznemiravanje ostavlja posljedice i na cjelokupno društvo. Naime, ono utječe na strah žena od muškaraca i smanjenu uključenost u društvo time što doprinosi povlačenju žena s javnih mjesta u sebe (jer u žena razvija vjerovanje da su javna mjesta opasna), te afirmira

i produbljuje rodnu diskriminaciju zadržavajući hijerarhiju rodova u svakodnevnom životu (Bowman, 1993).

Konačno, seksualno uznemiravanje uzrokuje značajne financijske gubitke na razini organizacija i država. Tako je Hersch (2015) došla do podatka da su svi oblici i posljedice seksualnog uznemiravanja u razdoblju između 1992. i 1994. godine američku vladu ukupno koštale oko 327.1 milijun dolara. McLaughlin i suradnici (2017) navode da su 2015. godine američke organizacije i počinitelji seksualnog uznemiravanja u sklopu sudskih sporova platili ukupno 46 milijuna dolara. Navedeni iznos drastično podcjenjuje ukupni trošak poslodavaca i organizacija, s obzirom na to da većina slučajeva uznemiravanja ostane neprijavljena (McLaughlin i sur., 2017).

Antisocijalna i prosocijalna ponašanja

Kako bismo produbili razumijevanje fenomena seksualnog uznemiravanja, reći ćemo nešto o antisocijalnim i prosocijalnim ponašanjima. Antisocijalna ponašanja štetna su ponašanja ili akcije koje krše socijalne norme ne vodeći računa o drugima, odnosno koje su prema drugima ponižavajuće te narušavaju njihova prava (Iresearchnet, n.d.). Da bi se neko ponašanje smatralo antisocijalnim, nije nužno da rezultira konkretnim štetnim posljedicama, već je ključna namjera koja je uvijek usmjerena na narušavanje tuđe dobrobiti i nanošenje štete (Giacalone i Greenberg, 1997). Antisocijalna ponašanja uključuju širok raspon ponašanja – od krađe, prevare, verbalnog nasilja i zlostavljanja (prijetnje, zastrašivanje, ucjene, vrijeđanje), širenja tračeva, odnosno glasina o osobi, nanošenja materijalne i psihičke štete (razbijanje i oštećivanje imovine) do fizičkog nasilja i zlostavljanja (Giacalone i Greenberg, 1997). Valja naglasiti kako je seksualno uznemiravanje po prirodi manipulativno ponašanje te „izrabljivačko“ u smislu da služi iskorištavanju druge osobe za zadovoljavanje vlastitih potreba neovisno o emocionalnoj, zdravstvenoj i drugoj šteti koju joj uzrokuje. Upravo zbog destruktivne prirode i motivacije u podlozi seksualnog uznemiravanja, ono je ogledni primjer antisocijalnog ponašanja (Giacalone i Greenberg, 1997). Uz to, po već navedenim štetnim posljedicama koje ostavlja na osobu i društvo u cjelini nesumnjivo je jedno od najtežih i najozbiljnijih oblika antisocijalnih ponašanja, zbog čega je identificiranje karakteristika počinitelja seksualnog uznemiravanja te osoba sklonih seksualnom uznemiravanju od osobitog značaja.

Za razliku od antisocijalnoga, prosocijalno ponašanje voljno je i svjesno ponašanje motivirano namjerom da se drugoj osobi pomogne i time zaštiti njezina dobrobit (Aronson i sur., 2005; Fang i sur., 2019). Riječ je o složenim i multidimenzionalnim ponašanjima vođenim različitim motivima, a koja su određena brojnim situacijskim te individualnim čimbenicima vezanima uz pomagača i primatelja pomoći (Džida, 2018). Vrlo je širok raspon prosocijalnih ponašanja – među ostalima, ona uključuju suradnju, dijeljenje, volontiranje, pomaganje i pružanje utjehe (Džida, 2018).

Kao što je vidljivo iz prethodno navedenoga, temeljna razlika između prosocijalnih i antisocijalnih ponašanja leži u njihovoj prirodi, motivaciji te svrsi. Štoviše, antisocijalna ponašanja usmjerena na nanošenje štete i narušavanje tuđe dobrobiti upravo se po navedenim obilježjima smatraju suprotnošću prosocijalnim ponašanjima (Giacalone i Greenberg, 1997).

Karakteristike počinitelja seksualnog uznemiravanja

Osobine ličnosti

Prije no što krenemo raspravljati o karakteristikama počinitelja seksualnog uznemiravanja, važno je reći nekoliko uvodnih riječi o samoj ličnosti i temeljnim osobinama ličnosti. Ličnost je skup organiziranih i relativno trajnih psihičkih osobina i mehanizama unutar osobe koji utječu na naše interakcije (Larsen i Buss, 2005). Psihičke osobine odnose se na karakteristike, tj. crte ličnosti. Crte ličnosti relativno su tipične za osobu, relativno trajne tijekom vremena te konzistentne kroz situacije (Larsen i Buss, 2005). Pokušaji identifikacije temeljnih crta ličnosti doveli su do razvoja različitih modela, no i danas najprihvaćenijim te najčešće ispitivanim modelom pokazao se Pet-faktorski model ličnosti (Costa i McCrae, 1992), na čiji je razvoj utjecao prethodno predloženi Big Five model ličnosti (Larsen i Buss, 2005). Pet-faktorski model, u skladu s imenom, razlikuje pet velikih faktora: ekstraverziju, ugodnost, savjesnost, neuroticizam i otvorenost ka iskustvima. Ipak, kasnije leksičke studije provedene na različitim jezicima pokazale su kako osnovnu strukturu ličnosti većine jezika bolje opisuje šest, a ne pet dimenzija, što je dovelo do razvoja novog modela poznatog po akronimskom nazivu HEXACO (Ashton i Lee, 2007). O ovom će modelu, točnije jednoj dimenziji unutar njega, biti više riječi kasnije u radu.

Rastući interes za temu seksualnog uznemiravanja u znanstvenim krugovima doveo je do brojnih nalaza o percepciji (npr. Balenović i sur., 2000; Antunović, 2019), uzrocima (npr. Cugin i Fish, 2009; Horvat i Perasović Cigrovski, 2014), učestalosti i učincima ovoga fenomena na svim društvenim razinama. I dok je većina autora nastojala proširiti spoznaje istražujući njegove organizacijske ili okolinske čimbenike, odnosno kontekst u kojemu se odvija i koji ga pospješuje (npr. Ilies i sur. 2003; Chamberlain i sur., 2008), spoznaje o karakteristikama počinitelja i osoba sklonih seksualnom uznemiravanju razmjerno su skromne (Hardies, 2019).

Big Five model, Pet-faktorski model i seksualno uznemiravanje

Ispitivanja povezanosti sklonosti seksualnom uznemiravanju s osobinama ličnosti iz Pet-faktorskog modela i Big Five modela pokazuju nekonzistentne rezultate. Tako se u istraživanju Pryor i Meyers (2000) jedinim značajnim prediktorom sklonosti seksualnom uznemiravanju pokazala savjesnost, a također je utvrđen moderatorski učinak otvorenosti ka iskustvima na povezanost sklonosti seksualnom uznemiravanju i savjesnosti (sudionici nisko na savjesnosti skloniji su seksualnom uznemiravanju, no jedino ako su nisko na otvorenosti ka iskustvima). Larrimer-Scherbaum i Popovich (2001; prema Lee i sur., 2003) utvrdili su pak negativnu povezanost sklonosti seksualnom uznemiravanju s ugodnošću ($r = -.31$) i otvorenošću ka iskustvima ($r = -.21$) mjerenima NEO-PI-R upitnikom. S druge strane, Lee i suradnici (2003) u svojem su istraživanju utvrdili kako je od svih osobina ličnosti mjerenih IPIP-50 upitnikom jedino intelekt značajan prediktor sklonosti seksualnom uznemiravanju, i to samo kada su rezultati prikupljeni vršnjačkom procjenom.

Iskrenost-poniznost i seksualno uznemiravanje

Iskrenost-poniznost naziv je dimenzije koju su u sklopu HEXACO modela ličnosti definirali i konceptualizirali Ashton i Lee (2007). Ovu dimenziju, poznatu i kao H-faktor, karakteriziraju iskrenost, poštenje, skromnost te izbjegavanje pohlepe. Također, osobe sa izraženim H-faktorom zaziru od varanja, kršenja pravila i manipulacije te njihovo ponašanje nije vođeno težnjom za materijalnom dobrobiti niti socijalnim statusom (Ashton i Lee, 2007; Babarović i Šverko, 2013).

S obzirom na prethodno opisanu antisocijalnu prirodu seksualnog uznemiravanja, logično je očekivati da će osobe visoko na dimenziji iskrenosti-poniznosti zazirati od takvog

ponašanja. Slično rezoniraju Lee i suradnici (2003), koji su u svojem već spomenutom istraživanju utvrdili negativnu povezanost iskrenosti-poniznosti iz HEXACO modela ličnosti sa sklonošću seksualnom uznemiravanju. Uz to, Zeigler-Hill i suradnici (2016) utvrdili su pozitivnu povezanost sklonosti seksualnom uznemiravanju i osobina mračne trijade – narcizma, psihopatije i makijavelizma – osobina koje u velikoj mjeri karakterizira spremnost manipuliranja i iskorištavanja drugih, bešćutnost, pretvaranje, egocentrizam i pretjerani fokus na vlastite ciljeve, odnosno manjak iskrenosti-poniznosti (Jones i Paulhus, 2011). Kada govorimo o iskrenosti-poniznosti i osobinama mračne trijade, važno je istaknuti kako se radi o osobinama koje međusobno visoko negativno koreliraju, što je jednostavno zaključiti i na temelju samog njihovog opisa (Muris i sur., 2017). Tako su Howard i Van Zandt (2020) u svojoj meta-analizi utvrdili konzistentno visoku povezanost iskrenosti-poniznosti sa svim osobinama mračne trijade (prosječna korelacija iznosi -.54 za makijavelizam, -.43 za narcizam te -.49 za psihopatiju), kao i Muris i suradnici (2017), u čijoj se meta-analizi prosječne korelacije između osobina mračne trijade te iskrenosti-poniznosti kreću u rasponu od -.41 za narcizam do -.61 za makijavelizam. Hodson i suradnici (2018) pak idu korak dalje te diskutiraju kako bi stvarna povezanost iskrenosti-poniznosti s mračnom trijadom mogla biti znatno veća od dobivenih u spomenutim i drugim istraživanjima, odnosno da bi osobine mračne trijade u velikoj mjeri moglo biti opravdano smatrati suprotnim polom dimenzije iskrenosti-poniznosti. U skladu s navedenim odnosom iskrenosti-poniznosti i mračne trijade zanimljivo je razmišljanje Zeigler-Hilla i suradnika (2016) koji ističu kako je osobine mračne trijade moguće tumačiti kao psihološke adaptacije koje potiču i olakšavaju uporabu manipulativnih društvenih i seksualnih strategija (među kojima je i seksualno uznemiravanje), a u svrhu postizanja željenoga cilja, u ovom kontekstu dobivanja pristupa seksualnom odnosu.

Emocionalna i kognitivna empatija

Cox i suradnici (2012) ističu važnost razlikovanja dviju različitih, no visoko povezanih komponenti empatije: emocionalne i kognitivne empatije. Emocionalna empatija odnosi se na sklonost dijeljenja osjećaja s drugima, odnosno doživljavanja emocija drugih osoba ili onih koje su bliske emocijama drugih (Preston i de Waal, 2002), a kognitivna empatija podrazumijeva sposobnost razumijevanja tuđih emocija ili perspektive (de Waal, 2008). Dok će osobe visoko na emocionalnoj empatiji biti sklonije dijeljenju emocija s drugima

i reflektiranju tuđih osjećaja kroz vlastite, kognitivna empatija nužno ne uključuje dijeljenje i reflektiranje emocija druge osobe (Brown i sur., 2021). Uz navedene, valja spomenuti još neke važne razlike navedenih komponenti, poput njihovih različitih neuralnih osnova i funkcija (Cox i sur., 2012), zatim korelacija s kliničkim entitetima, odnosno izraženosti u različitim skupina – primjerice, u osoba s poremećajem na spektru autizma prisutan je deficit u kognitivnoj, no ne i emocionalnoj empatiji, dok je u osoba s izraženim psihopatskim tendencijama obrnut slučaj (Blair, 2005; Mazza i sur., 2014); te razlika u njihovoj heritabilnosti (Davis i sur., 1994; Džida, 2018). Rezultati istraživanja o povezanosti kognitivne i emocionalne empatije s mračnom trijadom također govore u prilog potrebi razlikovanja navedenih komponenti. Primjerice, Wertag (2015) je istraživala odnos dviju vrsta empatije s osobinama mračne trijade te utvrdila kako se razlikuju obrasci odnosa osobina mračne trijade s emocionalnom empatijom u odnosu na kognitivnu (narcizam je značajan pozitivan prediktor kognitivne empatije, ali ne predviđa emocionalnu empatiju; makijavelizam je negativan prediktor emocionalne empatije, no ne predviđa kognitivnu empatiju; tek je psihopatija negativan prediktor i emocionalne i kognitivne empatije). S druge strane, istraživanje Turner i suradnika (2019) pokazalo je da su sve tri osobine mračne trijade negativno povezane s emocionalnom empatijom, dok je kognitivna empatija povezana samo s makijavelizmom i narcizmom, i to u pozitivnom smjeru.

Povezanost empatije s antisocijalnim i prosocijalnim ponašanjima

U kontekstu tematike i rada u cjelini iznimno je značajan nalaz o negativnoj povezanosti sklonosti seksualnom uznemiravanju s razinom empatije te sposobnošću zauzimanja perspektive (Bartling i Eisenman, 1993). Izuzev toga, međutim, istraživanja povezanosti empatije s antisocijalnim ponašanjima rijetka su i u velikoj mjeri pokazuju nekonzistentne rezultate. Naime, meta-analiza Millera i Eisenberg (1988) upućuje na negativnu povezanost antisocijalnih ponašanja i empatije, premda tek slabe do umjerene jačine (raspon $r = -.06 - -.46$). Rezultati meta-analiza novijeg datuma (Vachon i sur., 2014; Mitsopoulou i Giovazolias, 2015) sugeriraju još znatno slabije razine povezanosti – prema njihovim nalazima, empatija objašnjava tek 1-3% varijance antisocijalnih ponašanja. Razlozi za to najvjerojatnije leže u multidimenzionalnoj prirodi antisocijalnih ponašanja i empatije. Drugim riječima, komponente empatije vjerojatno različito koreliraju s različitim oblicima antisocijalnih ponašanja (Brazil i sur., 2022). Primjerice,

Vossen i suradnici (2015) utvrdili su kako je kognitivna empatija snažnije povezana s antisocijalnim ponašanjima no što je to slučaj s emocionalnom empatijom, dok su Wang i suradnici (2017) pronašli da niti emocionalna niti kognitivna empatija nisu značajno povezane s antisocijalnim ponašanjima. Konačno, na temelju meta-analize provedenih istraživanja, Carlo i suradnici (2010) zaključuju kako zauzimanje perspektive kao komponenta kognitivne empatije inhibira antisocijalna ponašanja.

S druge strane, emocionalna empatija smatra se osnovom i ključnim čimbenikom prosocijalnog ponašanja (de Waal, 2008), pri čemu je sposobnost dijeljenja neugodnih emocija temeljni motivator brojnih prosocijalnih ponašanja (de Waal, 2008; Džida, 2018). Osim što se vjeruje kako pospješuje sposobnost prikladnog odgovora na tuđu nevolju i tugu, pojedini autori (npr. Davis, 1983; de Waal, 2008) smatraju kako bi emocionalna empatija mogla biti odgovorna za prosocijalna ponašanja jer bez nje kognitivni aspekti empatije poput zauzimanja perspektive ne bi nužno budili i usmjeravali pažnju na tuđe nevolje, brige i tuge. Isto sugerira Smith (2006) argumentirajući kako zauzimanje perspektive može biti pozitivan prediktor makijavelizma u sklopu mračne trijade, što potkrepljuje i ranije spomenuto istraživanje Turner i suradnika (2019). Međutim, čini se kako bi zauzimanje perspektive ipak moglo biti snažnim prediktorom prosocijalnog ponašanja (Hoffman, 2001; Džida, 2018). Premda Džida (2018) ističe kako još nije razjašnjen mehanizam kojim zauzimanje perspektive omogućuje predviđanje prosocijalnog ponašanja, čini se da predviđa prosocijalno ponašanje povrh emocionalne empatije (Carlo i sur., 2010; Eberly-Lewis i Coetzee, 2015). Valja izdvojiti i već spomenutu meta-analizu Carla i suradnika (2010) koja sugerira kako zauzimanje perspektive pospješuje prosocijalna ponašanja.

Iskrenost-poniznost, empatija i prosocijalno ponašanje

S obzirom na to da dimenzija iskrenosti-poniznosti uključuje poštenje i iskrenost te spremnost na nesebičnu pomoć i suradnju s drugima (Ashton i Lee, 2007), ne čudi njena pozitivna povezanost s prosocijalnim ponašanjima. Štoviše, Pfattcheicher i Böhm (2018) ističu kako je iskrenost-poniznost opravdano smatrati sklonošću aktivnom iskazivanju prosocijalnog ponašanja, a istraživanja pokazuju kako konzistentno predviđa prosocijalna ponašanja kroz različite situacije (Lee i Ashton, 2013; Zettler i Hilbig, 2015).

Pojedina su istraživanja utvrdila kako su prosocijalne osobine ličnosti, tj. one povezane s prosocijalnim ponašanjima (npr. ugodnost i iskrenost-poniznost) pozitivni prediktori zauzimanja perspektive (Melchers i sur., 2016; Song i Shi, 2017) te jedne druge dimenzije nazvane sklonošću krivnji (engl. *guilt-proneness*) (Einstein i Lanning, 1998). Potonja se definira kao sklonost doživljavanju neugodnih emocija vezanih uz nepravdu prema drugoj osobi čak i kad je ta nepravda osobne prirode (Cohen i sur., 2012). Navedena je dimenzija usko povezana s emocionalnom empatijom, vjerojatno stoga što dijeljenje emocija može dovesti do osjećaja pretjerane odgovornosti za tuđu patnju i s njome povezanog osjećaja krivnje (Tully i sur., 2016; Gambin i Sharp, 2018). U skladu s time, Fang i suradnici (2019) utvrdili su ne samo kako je iskrenost-poniznost povezana sa zauzimanjem perspektive i sklonošću krivnji, već da su i zauzimanje perspektive kao aspekt kognitivne empatije i sklonost krivnji kao aspekt usko povezan s emocionalnom empatijom zasebni medijatori povezanosti iskrenosti-poniznosti i prosocijalnog ponašanja. Ovaj nalaz upućuje na to kako bi prosocijalne osobine, uključujući iskrenost-poniznost, mogle biti povezane s prosocijalnim ponašanjem (te, što je još važnije u kontekstu ovog rada, i antisocijalnim, s obzirom na njihovu već spomenutu suprotnu prirodu) preko prosocijalnih osjećaja i mišljenja, odnosno aspekata kognitivne i emocionalne empatije.

Dosadašnja istraživanja pozabavila su se ispitivanjem odnosa empatije s različitim oblicima prosocijalnog i antisocijalnog ponašanja (npr. Wertag, 2015; Turner i sur., 2019; Brazil i sur., 2022), zatim odnosa prosocijalnog ponašanja s iskrenosti-poniznosti (Lee i Ashton, 2013; Zettler i Hilbig, 2015) te iskrenosti-poniznosti s empatijom i prosocijalnim ponašanjem (Fang i sur., 2019). Pojedini autori ispitali su i odnos sklonosti seksualnom uznemiravanju s osobinama mračne trijade (Zeigler-Hill i sur., 2016), odnosno iskrenosti-poniznosti (Lee i sur., 2003).

Cilj, problemi i hipoteze istraživanja

Cilj i problemi

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati rodne, odnosno spolne razlike u sklonosti seksualnom uznemiravanju, zatim povezanost iskrenosti-poniznosti iz HEXACO modela ličnosti te emocionalne i kognitivne empatije sa sklonošću seksualnom uznemiravanju. Formulirana su tri istraživačka problema:

- 1) Ispitati razlikuju li se muškarci i žene u sklonosti seksualnom uznemiravanju.
- 2) Ispitati predviđa li iskrenost-poniznost mjerena u sklopu HEXACO modela sklonost seksualnom uznemiravanju uz kontrolu varijabli spola i stečene razine obrazovanja.
- 3) Ispitati predviđaju li emocionalna i kognitivna empatija sklonost seksualnom uznemiravanju uz kontrolu varijabli spola, stečene razine obrazovanja te iskrenosti-poniznosti.

Hipoteze

Sukladno navedenim istraživačkim problemima i prethodno navedenim nalazima, formulirane su sljedeće hipoteze:

- 1) Muškarci i žene razlikovat će se u sklonosti seksualnom uznemiravanju. Rezultati muških sudionika ukazivat će na veću sklonost seksualnom uznemiravanju od rezultata ženskih sudionica.
- 2) Iskrenost-poniznost mjerena u sklopu HEXACO modela ličnosti predviđat će sklonost seksualnom uznemiravanju uz kontrolu spola i stečene razine obrazovanja. Sudionici s višim rezultatom na dimenziji iskrenosti-poniznosti bit će manje skloni seksualnom uznemiravanju.
- 3) Emocionalna i kognitivna empatija predviđat će sklonost seksualnom uznemiravanju uz kontrolu spola, stečene razine obrazovanja te iskrenosti-poniznosti. Sudionici s višim rezultatom na varijablama emocionalne i kognitivne empatije bit će manje skloni seksualnom uznemiravanju.

Metodologija

Sudionici i postupak

Etičko povjerenstvo Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu odobrilo je postupak i materijale korištene u istraživanju. Istraživanje je provedeno tijekom veljače i ožujka 2022. godine putem online upitnika konstruiranog i provedenog pomoću *Google Forms* platforme. U istraživanju je sudjelovalo 225 sudionika, od toga 118 žena (52.4% uzorka) te 107 muškaraca (47.6% uzorka). Uzorak su činili sudionici u rasponu 19 – 68 godina ($M = 40.05$, $SD = 11.83$). 20% sudionika ima završenu srednju školu, 10.7% preddiplomski studij/višu stručnu spremu, 42.2% diplomski studij te 27.1%

poslijediplomski ili doktorski studij. 54.7% sudionika zaposleno je u zdravstvu, 17.3% u trgovini i maloprodaji, 15.6% u obrazovanju, a 12.4% u IT-u. Sudionici su o istraživanju obaviješteni posredno preko članova obitelji, prijatelja i poznanika koji su zamoljeni svojim kolegama s posla poslati molbu za sudjelovanje u istraživanju na grupni mail. Prije no što su pristupili ispunjavanju upitnika, prezentirana im je uputa koja ih je uputila u svrhu istraživanja, očekivano vremensko trajanje, zajamčila im je anonimnost i dobrovoljnost sudjelovanja u smislu da mogu odustati od sudjelovanja u bilo kojem trenutku. Uz to, navedeni su kontakti kojima se mogu obratiti ukoliko ih zanimaju rezultati na grupnoj razini ili nešto drugo vezano uz istraživanje, a također ukoliko imaju pritužbu ili su zabrinuti zbog nečega što su doživjeli tijekom istraživačkog postupka. Konačno, zbog potencijalno osjetljive teme sudionicima su navedeni kontakti kojima se, u slučaju potrebe, mogu obratiti radi dobivanja psihološke pomoći.

Mjerni instrumenti

Za procjenjivanje sklonosti seksualnom uznemiravanju korišten je Sexual Harassment Proclivities (SHP) scale (Bartling i Eisenman, 1993). Navedeni upitnik mjeri sklonost upuštanju u ponašanja, odnosno uznemiravanje koje doprinosi stvaranju neprijateljskog okruženja. Upitnik se sastoji od 10 tvrdnji za koje sudionik procjenjuje stupanj slaganja na skali Likertova tipa s 5 uporišnih točaka (1 = nimalo se ne slažem, 5 = u potpunosti se slažem). Ukupni rezultat računa se kao jednostavan zbroj odgovora na česticama te veći ukupni rezultat sugerira veću sklonost seksualnom uznemiravanju. Upitnik je pokazao prihvatljivu konstruktnu valjanost u prethodnim istraživanjima (Key i Ridge, 2011), kao i pouzdanost tipa unutarne konzistencije (Bartling i Eisenman, 1993; Key i Ridge, 2011; Zeigler-Hill i sur., 2016). S obzirom na nepostojanje radova hrvatskih autora u kontekstu ove tematike, korišten je vlastiti prijevod upitnika. Prijevod je proveden u tri koraka. U prvome su koraku psiholog i anglist načinili dva neovisna prijevoda, koji su potom usklađeni u jedinstvenu verziju koja je zatim ponovno prevedena na engleski jezik te je utvrđena istoznačnost hrvatske i engleske verzije upitnika. Sve čestice prevedenog upitnika, kao i njihovi osnovni deskriptivni podaci, prikazani su u Tablici 4 (Prilog A). Kao i u slučaju originalnog upitnika na engleskom jeziku (Bartling i Eisenman, 1993), analiza faktorske strukture prevedenog upitnika provedena metodom analize zajedničkih faktora upućuje na jedan faktor u podlozi svih čestica koji ukupno objašnjava 49.8%

varijance (vrijednost karakterističnog korijena iznosi 5.45). Cronbach alfa koeficijent pouzdanosti upitnika u ovome istraživanju iznosi .90.

Iskrenost-poniznost mjerena je pomoću 16 čestica iz hrvatskog prijevoda i adaptacije HEXACO-100 upitnika (Babarović i Šverko, 2013). Sudionik procjenjuje stupanj slaganja s pojedinom tvrdnjom na skali Likertova tipa od 5 uporišnih točaka (1 = nimalo se ne odnosi na mene, 5 = u potpunosti se odnosi na mene). Primjer čestice iz ovoga upitnika glasi „Nije mi posebno važno imati puno novaca.“ Ukupni rezultat računat je kao jednostavan zbroj odgovora na česticama podijeljen s brojem čestica, pri čemu su prije zbrajanja rekodirane obrnuto kodirane čestice. Veći ukupni rezultat označava osobu s izraženijom dimenzijom iskrenosti-poniznosti. Cronbach alfa koeficijent pouzdanosti iznosi .87, što je u skladu s rezultatima iz prethodnih istraživanja (Ashton i Lee, 2008; Babarović i Šverko, 2013).

Empatija je mjerena Upitnikom empatije „PROLI_Empatija“ konstruiranog od strane studenata psihologije u okviru kolegija Procjenjivanje ličnosti (Butković i Vukasović, 2011). Upitnik se sastoji od 20 čestica na skali Likertova tipa s 5 uporišnih točaka (1 = nimalo se ne odnosi na mene, 5 = u potpunosti se odnosi na mene). 10 čestica mjeri kognitivnu, a 10 emocionalnu empatiju. Nakon rekodiranja obrnuto kodiranih čestica, ukupni rezultat pojedine komponente računa se kao prosjek svih čestica koje mjere tu komponentu. Veći ukupni rezultat sugerira osobu u koje je izraženija kognitivna, odnosno emocionalna empatija. Sve čestice upitnika prikazane su u Tablici 5 (Prilog B). Upitnik je prethodno validiran (Butković i Vukasović, 2011), a skale kognitivne i emocionalne empatije pokazale su zadovoljavajuće koeficijente pouzdanosti (Džida, 2018). U ovome istraživanju Cronbach alfa koeficijent pouzdanosti iznosio je .86 za kognitivnu, odnosno .87 za emocionalnu empatiju.

Rezultati

Za potrebe provođenja analiza korištena je verzija 26.0 programa IBM SPSS Statistics.

Preliminarne analize

Deskriptivni pokazatelji ispitivanih varijabli, kao i korelacije među njima prikazane su u Tablici 1.

Prije testiranja hipoteza provjerena je ispunjenost pretpostavki za provođenje parametrijskih postupaka te hijerarhijske regresijske analize. Normalnost distribucija ispitivanih varijabli kao temeljni preduvjet testirana je Kolmogorov – Smirnov (*K-S*) i Shapiro – Wilkov (*S-W*) testom. Oba testa utvrdila su kako distribucije svih ispitivanih varijabli značajno odstupaju od normalne (Tablica 1). Ipak, s obzirom na to kako je riječ o vrlo strogim testovima osjetljivima na ekstremne rezultate koji ukazuju na statistički značajno razlikovanje distribucija od normalne kad i to nije opravdano (Střelec i sur., 2013), ispitivani su indeksi simetričnosti i spljoštenosti distribucija. Iz Tablice 1 vidljivo je kako su indeksi spljoštenosti distribucija svih ispitivanih varijabli unutar raspona ± 10 , a indeksi simetričnosti unutar raspona ± 3 , pri čemu se navedeni rasponi smatraju graničnima za zaključak kako distribucije ispitivanih varijabli ne odstupaju značajno od normalne (Kline, 2016). Također, Hair i suradnici (2010) navode kako će na uzorcima od oko 200 i više sudionika kvaliteta zaključaka biti valjana i očuvana, čak i kad distribucije značajno odstupaju od normalne. To, međutim, vrijedi ako odstupanje distribucije ne dovodi do heteroscedasciteta, tj. različitog variranja rezultata oko pravca regresije (Hair i sur., 2010). Stoga je prisutnost homoscedasciteta ispitana i utvrđena vizualnom inspekcijom dijagrama raspršenja standardiziranih reziduala te Breusch-Paganovim testom ($F = 1.293$; $df = 3$, $p = .278$). Budući da su indeksi spljoštenosti i simetričnosti pokazali kako distribucija niti jedne ispitivane varijable ne odstupa značajno od normalne, a također je utvrđena prisutnost homoscedasciteta, unatoč rezultatima *K-S* i *S-W* testa, zaključena je opravdanost tretiranja distribucija ispitivanih varijabli kao normalnih u daljnjem postupku.

Prije provođenja hijerarhijske regresijske analize, ANOVA-om za nezavisne uzorke utvrđeno je statistički značajno razlikovanje sudionika različitog stupnja obrazovanja u sklonosti seksualnom uznemiravanju ($F(3,221) = 13.169$, $p < .001$, $\eta^2 = 0.15$). Pri tome, prosječni rezultat sudionika sa završenom srednjom školom na Skali sklonosti seksualnom uznemiravanju iznosi 3.09 ($SD = 1.27$), a onih sa završenim preddiplomskim studijem ili višom srednjom školom 2.29 ($SD = 0.76$). Sudionici sa završenim diplomskim studijem ostvarili su prosječni rezultat 2.11 ($SD = 0.80$), dok je prosječni rezultat onih sa završenim poslijediplomskim/doktorskim studijem 2.19 ($SD = 0.97$).

Tablica 1

Prikaz deskriptivnih podataka, testiranja normalnosti distribucija te Pearsonovih koeficijenata korelacije između ispitanih varijabli (N=225)

	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>min-max.</i>	<i>K-S</i>	<i>S-W</i>	<i>asimetrija</i>	<i>spljoštenost</i>	1.	2.	3.	4.	5.
1. Iskrenost-poniznost	3.54	0.78	1.0-5.0	.105*	.947*	-0.881	0.610	-				
2. Emocionalna empatija	3.63	0.77	1.0-4.9	.093*	.964*	-0.673	0.430	.427*	-			
3. Kognitivna empatija	3.70	0.78	1.0-5.0	.115*	.907*	-1.282	2.497	.483*	.714*	-		
4. Sklonost seksualnom uznemiravanju	2.35	9.65	1.0-5.0	.098*	.933*	0.873	0.515	-.576*	-.478*	-.594*	-	
5. Spol								.234*	.317*	.262*	-.307*	-
6. Razina obrazovanja								.260*	.181 ^a	.265*	-.326*	-.002 ^b

Napomena: muški spol kodiran je nižom vrijednošću u odnosu na ženski spol, razine obrazovanja kodirane su tako da je nižim razinama pridružena niža vrijednost. Legenda: *N* – ukupan broj sudionika, *M* – aritmetička sredina, *SD* – standardna devijacija, *min-max* – najmanji i najveći postignuti rezultat na pojedinoj varijabli, *K-S* – vrijednost Kolmogorov-Smirnov testa, *S-W* – vrijednost Shapiro-Wilkog testa, *asimetrija* – indeks asimetričnosti distribucije, *spljoštenost* – indeks spljoštenosti distribucije, ^a $p = .003$, ^b $p = .490$, * $p < .001$

Naknadnim testiranjem Scheffeovim i Bonferronijevim testom utvrđeno je da sudionici sa završenom srednjom školom pokazuju veću sklonost seksualnom uznemiravanju u odnosu na sudionike ostalih razina obrazovanja, dok među ostalim skupinama nema razlike. Svi navedeni zaključci doneseni su uz razinu rizika od 1%.

Rodne/spolne razlike u sklonosti seks. uznemiravanju, iskrenosti-poniznosti i empatiji

Prvi problem bio je ispitati razlikuju li se muškarci i žene u sklonosti seksualnom uznemiravanju. U tu je svrhu primijenjen t-test za nezavisne uzorke, a rezultati su prikazani u Tablici 2.

Tablica 2

Rezultati testiranja rodnih/spolnih razlika u ispitivanim varijablama (N=225)

	N_M	M_M	SD_M	N_z	M_z	SD_z	t	df	d
Sklonost seks. uznemiravanju	107	2.66	1.08	118	2.06	0.75	4.813*	223	0.64
Iskr.-poniz.	107	3.35	0.87	118	3.72	0.65	-3.597*	223	0.49
Kognitivna	107	3.49	0.88	118	3.89	0.61	-4.051*	223	0.53
Emocionalna	107	3.38	0.81	118	3.86	0.65	-4.993*	223	0.66

Legenda: Iskr.-poniz. – iskrenost-poniznost, Kognitivna – kognitivna empatija, Emocionalna – emocionalna empatija, $(N, M, SD)_M$ – ispitani deskriptivni pokazatelji u poduzorku muškaraca; $(N, M, SD)_z$ – ispitani deskriptivni pokazatelji u poduzorku žena, t – iznos provedenog t-testa, df – stupnjevi slobode, d – Cohenov d , * $p < .001$

Iz Tablice 2 vidljivo je kako je između muškaraca i žena utvrđena statistički značajna razlika u sklonosti seksualnom uznemiravanju. Također, muškarci u prosjeku pokazuju veću sklonost seksualnom uznemiravanju od žena. Osim rodnih/spolnih razlika u sklonosti seksualnom uznemiravanju, one su utvrđene i u dimenziji iskrenosti-poniznosti te kognitivnoj i emocionalnoj empatiji. Negativan predznak t-omjera ukazuje na to da žene u prosjeku ostvaruju viši rezultat na svim navedenim dimenzijama.

Predviđanje sklonosti seksualnom uznemiravanju

Sljedeći korak bio je ispitati jesu li zadovoljeni preduvjeti nužni za provedbu hijerarhijske regresijske analize, odnosno variranje rezultata u prediktorima, homogenost varijance, normalnosti distribucije reziduala, linearnosti te multikolinearnosti (Field, 2009). Analizom standardiziranih reziduala i Cookovog D indeksa utvrđena je odsutnost

ekstremnih rezultata, a vizualnom inspekcijom P-P plota regresijskih standardiziranih reziduala zaključeno je kako pretpostavke o linearnosti nisu narušene.

Iz korelacijske matrice (Tablica 1) vidljivo je kako su vrijednosti svih pojedinačnih korelacija (ne računajući varijable spola i stečene razine obrazovanja) u rasponu između .30 i .70, uz izuzetak korelacije među varijablama emocionalne i kognitivne empatije, koja je nešto viša od .70. Postojanje korelacije više od .70 upućuje na potencijalnu multikolinearnost među prediktorima, stoga je za svaku ispitivanu varijablu izračunat faktor inflacije varijance (*VIF*) koji mjeri koliko je ona prisutna i značajna u regresijskoj analizi. Prisutnost faktora inflacije varijance većeg od 10 upućuje na prisutnost problema multikolinearnosti koju je potrebno korigirati. Budući da su faktori inflacije varijance svih ispitivanih prediktora manji od 10 (vidi Tablicu 3), zaključujemo kako prisutna multikolinearnost ne predstavlja prepreku u provođenju hijerarhijske regresijske analize.

Utvrđena je statistički značajna negativna povezanost dimenzije iskrenosti-poniznosti te emocionalne i kognitivne empatije sa sklonošću seksualnom uznemiravanju. Pri tome, sudionici s višim rezultatima na iskrenosti-poniznosti postižu niže rezultate na Skali sklonosti seksualnom uznemiravanju. Sukladno tome, sudionici koji postižu više rezultate na skali kognitivne, odnosno emocionalne empatije postižu niže rezultate na Skali sklonosti seksualnom uznemiravanju. Sve navedene povezanosti značajne su na razini od 1% rizika.

Kako je prethodno utvrđena statistički značajna povezanost varijabli iskrenosti-poniznosti te emocionalne i kognitivne empatije sa sklonošću seksualnom uznemiravanju (Tablica 1), provođenjem hijerarhijske regresijske analize nastojalo se ispitati predviđa li iskrenost-poniznost sklonost seksualnom uznemiravanju uz kontrolu spola i razine obrazovanja, odnosno predviđaju li emocionalna i kognitivna empatija sklonost seksualnom uznemiravanju uz kontrolu iskrenosti-poniznosti te spola i obrazovanja. U prvom su koraku, zbog rodnih/spolnih razlika u kriterijskoj varijabli i razlika u kriterijskoj varijabli s obzirom na razinu obrazovanja, u analizu uvrštene dotične varijable. U drugom je koraku uključena i varijabla iskrenosti-poniznosti, dok su u trećem koraku uključene varijable emocionalne i kognitivne empatije. Rezultati provedene hijerarhijske regresijske analize prikazani su u Tablici 3. U prvom koraku, varijable spola i stečene razine obrazovanja objasnile su 20.1% varijance sklonosti seksualnom uznemiravanju,

pri čemu su spol i razina obrazovanja njeni značajni samostalni prediktori. U drugom koraku, iskrenost-poniznost objasnila je dodatnih 20% varijance sklonosti seksualnom uznemiravanju, a također se pokazala njenim značajnim samostalnim prediktorom. Uz to, spol i stečena razina obrazovanja i u drugom su koraku ostali značajnim samostalnim prediktorima sklonosti seksualnom uznemiravanju.

U trećem koraku, emocionalna i kognitivna empatija objasnile su dodatnih 9.3% varijance, pri čemu se kognitivna empatija, no ne i emocionalna, pokazala samostalnim značajnim prediktorom. Dodatno, stečena razina obrazovanja i iskrenost-poniznost ostali su značajnim samostalnim prediktorima u trećem koraku modela uz 1% rizika ($p = .005$ za razinu obrazovanja te $p < .001$ za iskrenost-poniznost), dok je spol ostao značajnim prediktorom uz 5%, no ne i 1% rizika ($p = .011$). U cjelini, ispitane varijable objasnile su ukupno 49.4% varijance rezultata na Skali sklonosti seksualnom uznemiravanju.

Rasprava

Nisu nam poznati radovi koji su do danas nastojali ispitati odnos sklonosti seksualnom uznemiravanju kao primjera antisocijalnog ponašanja s emocionalnom i kognitivnom empatijom, naročito uz uključivanje iskrenosti-poniznosti kao prosocijalne osobine ličnosti. Stoga je provedeno istraživanje, uz rodne, odnosno spolne razlike u sklonosti seksualnom uznemiravanju, nastojalo ispitati i njezinu povezanost s iskrenosti-poniznosti mjerenom u sklopu HEXACO modela ličnosti te emocionalnom i kognitivnom empatijom.

Najprije smo pretpostavili postojanje rodnih, odnosno spolnih razlika u sklonosti seksualnom uznemiravanju, i to takvih da će rezultati muškaraca u odnosu na rezultate žena ukazivati na veću sklonost seksualnom uznemiravanju. Dotične razlike u očekivanom smjeru zaista su i potvrđene, čime je potvrđena i prva hipoteza. Rodne/spolne se razlike u sklonosti seksualnom uznemiravanju mogu tumačiti različitim evolucijsko-biološkim (Bendixen i Kennair, 2017; Diehl i sur., 2018) i sociokulturalnim (McLaughlin i sur., 2012; Galdi i sur., 2014; Burn, 2019) teorijama, odnosno konceptualizacijama seksualnog uznemiravanja, a o većini je njih bilo riječi u uvodu.

Tablica 3*Prikaz rezultata hijerarhijske multiple regresije (N=225)*

	<i>VIF</i>	β	<i>p</i> (β)	<i>SE</i>	<i>95% CI</i>	<i>R</i>	R^2	ΔR^2	<i>F</i>	<i>p</i> (<i>F</i>)	ΔF	<i>p</i> (ΔF)
<i>Korak 1</i>						.448	.201	.201	27.923	<.001		<.001
Spol	1.000	-.307	<.001	.116	[-.821 – -.365]							
Obrazovanje	1.000	-.327	<.001	.055	[-.405 – -.190]							
<i>Korak 2</i>						.633	.401	.200	49.290	<.001	73.729	<.001
Spol	1.063	-.195	<.001	.104	[-.581 – -.173]							
Obrazovanje	1.078	-.202	<.001	.049	[-.281 – -.087]							
Iskrenost-poniznost	1.140	-.477	<.001	.069	[-.724 – -.454]							
<i>Korak 3</i>						.703	.494	.093	42.781	<.001	20.182	<.001
Spol	1.137	-.132	.011	.099	[-.450 – -.060]							
Obrazovanje	1.114	-.145	.005	.046	[-.223 – -.041]							
Iskrenost-poniznost	1.383	-.331	<.001	.070	[-.545 – -.271]							
Emocionalna	2.149	-.021	.762	.089	[-.202 – .148]							
Kognitivna	2.271	-.346	<.001	.090	[-.608 – -.253]							

Napomena: muški spol kodiran je nižom vrijednošću u odnosu na ženski spol, razine obrazovanja kodirane su tako da je nižim razinama pridružena niža vrijednost. Legenda: Emocionalna – emocionalna empatija, Kognitivna – kognitivna empatija, *VIF* – faktor inflacije varijance, β – standardizirani regresijski koeficijent, *SE* – standardna pogreška koeficijenta, *95% CI* – interval pouzdanosti, *R* – koeficijent multiple korelacije, R^2 – koeficijent determinacije, ΔR^2 – promjena u postotku objašnjene varijance kriterija na temelju novog modela, *F* – statistička značajnost predikcije cijelog modela, ΔF – statistička značajnost razlike u predikciji na temelju novog modela

Prema drugoj hipotezi, očekivali smo kako će iskrenost-poniznost biti značajan negativan prediktor sklonosti seksualnom uznemiravanju uz kontrolu varijabli spola i stečene razine obrazovanja, što je provedena analiza i utvrdila. Dakle, osobe s nižim rezultatom na dimenziji iskrenosti-poniznosti pokazuju veću sklonost seksualnom uznemiravanju. Navedeni nalaz u potpunosti je očekivan. Iz same konceptualizacije iskrenosti-poniznosti proizlazi očekivanje kako će osobe nisko na dotičnoj dimenziji, a koje krase osobine poput manipulativnosti, pohlepe, sklonosti iskorištavanju i sebičnosti, pokazivati veću sklonost seksualnom uznemiravanju, dakle manipulativnom, destruktivnom i štetnom ponašanju čiji je cilj zadovoljiti vlastite potrebe ne vodeći brigu o tuđoj dobrobiti. Ovaj nalaz u skladu je s prethodno utvrđenima, poput onog Leeja i suradnika (2003) te Zeiger-Hilla i suradnika (2016). Na temelju navedenog zaključujemo kako je i druga hipoteza potvrđena.

Trećom hipotezom pretpostavili smo kako će emocionalna i kognitivna empatija značajno predviđati sklonost seksualnom uznemiravanju povrh spola, stečene razine obrazovanja i iskrenosti-poniznosti. Provedenom je analizom utvrđeno kako je kognitivna empatija značajan samostalni negativni prediktor sklonosti seksualnom uznemiravanju. Dakle, osobe s izraženijom kognitivnom empatijom pokazuju manju sklonost seksualnom uznemiravanju. Ovaj nalaz mogao bi se protumačiti na način da osobe koje lako razumiju tuđu perspektivu, misli i emocionalna stanja na temelju mentalnog uvida u njih odabiru izbjegavanje seksualnog uznemiravanja kao ispravno ponašanje u navedenoj situaciji (Džida, 2018). S druge strane, emocionalna empatija, unatoč povezanosti sa sklonošću seksualnom uznemiravanju, nije se pokazala njegovim značajnim samostalnim prediktorom. Međutim, s obzirom na visoku korelaciju emocionalne empatije s kognitivnom, najvjerojatnije je riječ o tome da se emocionalna empatija uvelike poklapa s kognitivnom u predviđanju sklonosti seksualnom uznemiravanju. Premda su preliminarne analize pokazale kako multikolinearnost među prediktorima ne predstavlja značajnu prepreku u provođenju hijerarhijske regresijske analize, Yu i suradnici (2015) ističu kako visoka korelacija među prediktorima, pogotovo na višim razinama modela, može utjecati na značajnost regresijskih koeficijenata unutar samog modela. Drugim riječima, visoke korelacije među prediktorima mogu dovesti do nepreciznih procjena samostalnih doprinosa pojedinih varijabli predviđanju kriterija u regresijskom modelu. Na ovaj problem, iako neizravno, donekle ukazuje i Džida (2018) koja, osim što u

vlastitom istraživanju dobiva visoku povezanost emocionalne i kognitivne empatije, ističe kako je isto redovit nalaz u istraživanjima. Drugo moguće objašnjenje nalaza da emocionalna empatija nije samostalni prediktor sklonosti seksualnom uznemiravanju proizlazi iz novog shvaćanja konstrukta empatije. Naime, pojedini autori (Wang i sur., 2017; Brazil i sur., 2022) kritiziraju mjerenje empatije kao dvofaktorskog konstrukta jer smatraju da postoji i treća komponenta, tzv. suosjećajna (engl. *sympathetic*) empatija koja se odnosi na iskrenu brigu za tuđe emocionalno stanje, odnosno zanimanje glede toga što i zašto druga osoba osjeća. Oni, dakle, ograničenjem prijašnjih istraživanja smatraju nedostatak razlikovanja emocionalne i suosjećajne empatije, čija se primarna distinkcija očituje u tome što je moguće dijeliti osjećaje s drugom osobom bez stvarne brige za njenu nevolju i želje za provođenjem akcije kojom bi joj se pružila pomoć (Jordan i sur., 2016). Štoviše, čini se kako suosjećajna empatija snažnije od emocionalne korelira s prosocijalnim i antisocijalnim ponašanjima. Premda pojedini autori (Smith, 2006; de Waal, 2008) navode kako dijeljenje snažnih neugodnih emocija s osobom u nevolji motivira i facilitira pomaganje, drugi sugeriraju da bi povezanost empatije i prosocijalnog, odnosno antisocijalnog ponašanja mogla biti uzrokovana primarno suosjećajnom, a ne emocionalnom empatijom (Vossen i sur., 2017; Brazil i sur., 2022). Brazil i suradnici (2022) ističu kako bi uključivanje u antisocijalna ponašanja moglo biti povezano prvenstveno s manjom razinom brige za tuđa emocionalna stanja i želje da im se pomogne, a ne manjom razinom dijeljenja tuđih emocionalnih stanja. Drugim riječima, emocionalna empatija možda ne bi bila dostatna za odvrćanje osobe od antisocijalnog ponašanja (poput seksualnog uznemiravanja) bez suosjećajnosti i iskrene brige za tuđu emocionalnu dobrobit. Uzevši u obzir da je kognitivna empatija prema očekivanju bila značajni samostalni prediktor, no emocionalna empatija nije značajno predviđala sklonost seksualnom uznemiravanju, zaključujemo kako druga hipoteza nije potvrđena.

Posebno je zanimljiv prethodno spomenuti nalaz Fanga i suradnika (2019) o potpunom medijacijskom učinku zauzimanja perspektive i sklonosti krivnji (engl. *guilt-proneness*) na povezanost iskrenosti-poniznosti i prosocijalnih ponašanja. Premda je nalaz dobiven na prosocijalnim ponašanjima, s obzirom na suprotnu prirodu antisocijalnih i prosocijalnih ponašanja, mogli bismo pretpostaviti da će suprotan nalaz biti dobiven za antisocijalna ponašanja. Drugim riječima, moguće je da pojedinci nisko na iskrenosti-poniznosti nisu uspješni u zauzimanju perspektive druge osobe, odnosno slabije razumiju

njezine osjećaje te ne doživljavaju krivnju kada se ponašaju na način kojim joj štete. Iz toga bi razloga, nadalje, pošto ne osjećaju krivnju pa je niti nemaju potrebu ukloniti, mogli biti sklonijima upuštati se u antisocijalna ponašanja. Ovakvo tumačenje donekle podržavaju pojedini nalazi iz literature. Naime, čini se da osobe visoko na iskrenosti-poniznosti, za razliku od onih koji su nisko na istoj dimenziji, internaliziraju moralne i društvene norme vezane uz odgovornost prema drugima (Schwartz, 1975; Fang i sur., 2019) koje u slučaju njihova kršenja izazivaju osjećaj krivnje (Kugler i Jones, 1992). S ovim objašnjenjem slažu se i drugi autori koji ističu snažan osjećaj za moral kod osoba s visokom sklonošću krivnji (Cohen i sur., 2011; Cohen i sur., 2012). Važnost prethodno opisanog istraživanja Fanga i suradnika (2019) višestruka je. Za početak, kada bi se u budućim istraživanjima dobiveni nalazi potvrdili i na antisocijalnim ponašanjima, to bi pružilo dublje razumijevanje negativne povezanosti iskrenosti-poniznosti te antisocijalnog ponašanja kakva se pronalazi u istraživanjima (Lee i sur., 2005; Allgaier i sur., 2015). Dodatno, ono udara snažan temelj budućim istraživanjima koja će pomoći rasvijetliti složenu prirodu odnosa iskrenosti-poniznosti i drugih prosocijalnih osobina, različitih komponenata empatije te antisocijalnih ponašanja među kojima je seksualno uznemiravanje ogledan primjer pa čak i jedan od najtežih oblika.

Vrijedi se osvrnuti i na nalaz o razlikama u sklonosti seksualnom uznemiravanju prema stečenoj razini obrazovanja. S obzirom na već navedeni nedostatak istraživanja i nalaza o karakteristikama počinitelja seksualnog uznemiravanja i osoba sklonih seksualnom uznemiravanju, za objašnjenje potonjeg nalaza nema mnogo temelja u literaturi. Ipak, objašnjenje bi se moglo nalaziti u činjenici da su antisocijalnim i agresivnim ponašanjima, u koja ubrajamo i seksualno uznemiravanje, sklonije osobe nižeg socioekonomskog statusa te učenici i studenti slabijeg školskog i akademskog uspjeha za koje je stoga manje vjerojatno da će steći visok stupanj obrazovanja (Piotrowska i sur., 2015; Vouksimaa i sur., 2021). Alternativno objašnjenje ove povezanosti moglo bi proizlaziti iz tumačenja autora po kojima su u podlozi seksualnog uznemiravanja društvene norme i predrasude o položaju muškaraca i žena, ali i manjinskih skupina te njihovim rodno-društvenim ulogama, dominaciji i moći (npr. Fox i Tang, 2017; Mikorski i Syzmanski, 2017). Naime, već je otprije utvrđena povezanost seksualnog uznemiravanja s prihvaćanjem stereotipa i društvenih normi o rodnim ulogama (Bartling i Eisenman, 1993). Kako osobe s višom razinom obrazovanja načelno češće uspostavljaju odnose koji krše, odnosno nisu u skladu

s dotičnim normama (primjerice, osoba s fakultetskom naobrazbom redovitije će sretati i graditi odnose s visokoobrazovanim ženama ili članovima manjinskih skupina), moguće je da će ih u manjoj mjeri prihvaćati od osoba s nižom razinom obrazovanja pa će biti i manje skloni seksualnom uznemiravanju. Naravno, čak i kada bi se navedeno tumačenje pokazalo ispravnim, ostaje pitanje smjera kauzalnosti ovog odnosa. Naime, nepoznato je jesu li osobe s višom razinom obrazovanja manje sklone seksualnom uznemiravanju zbog svojih osobina koje im omogućuju i olakšavaju postizanje visoke razine obrazovanja ili proces obrazovanja utječe na njihovu ličnost, stavove i uvjerenja koja ih potom čine manje sklonima seksualnom uznemiravanju. Jasno, moguće je da je oboje djelomično točno ili da pak postoje neke druge varijable koje utječu na utvrđenu povezanost. Riječ je o potencijalno izrazito važnoj temi. Naime, ako se dobiveni nalaz o povezanosti seksualnog uznemiravanja s razinom obrazovanja potvrdi u daljnjim istraživanjima te se utvrde čimbenici u podlozi te povezanosti, to će značajno rasvijetliti još uvijek nejasnu sliku o fenomenu seksualnog uznemiravanja. Uz to, pružit će jasne smjernice glede treninga počinitelja ili onih koji su rizični za upuštanje u seksualno uznemirujuća ponašanja. Konačno, potencijalni nalazi mogli bi sugerirati i određene intervencije u obrazovnom procesu. Primjerice, mogli bi ukazivati na potrebu za većim naglaskom na ponašanje ili poučavanje koje smanjuje prihvaćanje predrasuda i normi vezanih uz rodno-društvene uloge i društvene pozicije prvenstveno žena i manjinskih skupina, pošto je utvrđena veća prisutnost seksualnog uznemiravanja u skupinama s izraženim stereotipima i normama o rodnim ulogama (Parish i sur., 2006; Horvat i Perasović Cigrovski, 2014).

Provedena hijerarhijska regresijska analiza omogućuje još poneke zanimljive nalaze. Iz Tablice 3 vidljivo je kako spol, koji je u prvom koraku statistički značajan prediktor sklonosti seksualnom uznemiravanju uz razinu rizika od 1%, uvođenjem iskrenosti-poniznosti te kasnije emocionalne i kognitivne empatije postaje statistički značajan tek uz razinu rizika od 5%. Vjerojatni razlog tome je što iskrenost-poniznost te emocionalna i kognitivna empatija, odnosno rodne/spolne razlike u navedenim varijablama djelomično objašnjavaju povezanost spola sa sklonosti seksualnom uznemiravanju. Naime, muškarci i žene statistički se značajno razlikuju u iskrenosti-poniznosti i to na način da muškarci postižu niži prosječni rezultat. Navedeni je nalaz u skladu s prijašnjima (Lee i Ashton, 2004; Babarović i Šverko, 2013; Fang i sur., 2019), s obzirom na to da su karakteristike niske iskrenosti-poniznosti poput sebičnosti, težnje za moći, materijalnim statusom,

izražene asertivnosti, ambicije i sl., što zbog biološko-evolucijskih, a što zbog društveno-kulturalnih razloga, redovito vezane uz muškarce (Kajonius i Dåderman, 2014). Također, žene u odnosu na muškarce postižu viši prosječni rezultat na skali kognitivne i emocionalne empatije (sve Tablica 2). U podlozi spolnih razlika u kognitivnoj i emocionalnoj empatiji leže prvenstveno biološki i društveni uzroci, odnosno razina hormona povezana s razinom empatije (u žena nalazimo veće razine oksitocina koji je povezan s višim razinama emocionalne empatije, a u muškaraca više razine testosterona koji je povezan s nižim razinama kognitivne empatije) i učenje društvene uloge putem socijalizacije, točnije usvajanje ženske rodne uloge koja je više usmjerena ka fokusiranju na druge i njihove potrebe, odnosno muške koja je usmjerena na pravdu i jednakost (Chen i sur., 2014). Spolne razlike u empatiji mogu se objasniti i evolucijskim zahtjevom za većom osjetljivošću žena na potrebe svojih potomaka (Wertag, 2015).

Doprinosi i praktične implikacije istraživanja

Doprinosi provedenog istraživanja višestruki su. Za početak, tema seksualnog uznemiravanja iz perspektive počinitelja, primarno njihovih osobina ličnosti i vjerovanja, još uvijek je nedovoljno istražena i spoznaje o njoj su relativno skromne (Hardies, 2019). Ovo posebno vrijedi za radove hrvatskih autora kojih po našem saznanju uopće ni nema, unatoč zabrinjavajućim podacima o pojavnosti, učestalosti i posljedicama ovog štetnog oblika ponašanja. Nadalje, kako je već rečeno, u istraživanju je korišten upitnik namijenjen pripadnicima oba spola, a koji uvažava postojeće kritike na račun ranijih upitnika sklonosti seksualnom uznemiravanju. Točnije, korišten je vlastiti prijevod upitnika s utvrđenom očekivanom jednofaktorskom strukturom i visokom pouzdanošću, što bi moglo govoriti u prilog opravdanosti njegova korištenja.

Utvrđivanje prirode i smjera odnosa između iskrenosti-poniznosti i sklonosti seksualnom uznemiravanju ima teorijske implikacije na shvaćanje seksualnog uznemiravanja i procesa koji do njega dovode te osobina koje su s njime povezani. Ovo naročito vrijedi stoga što, u odnosu na osobine petofaktorskog i Big five modela ličnosti, a zbog svojeg empirijskog i teorijskog preklapanja sa sklonošću seksualnom uznemiravanju, iskrenost-poniznost pruža mnogo jasniji uvid u „poziciju“ seksualnog uznemiravanja u području ličnosti (Lee i sur., 2003). Uvođenje konstrukata kognitivne i emocionalne empatije dodatno pomaže u rasvjetljavanju razmjerno nejasne prirode njihove povezanosti s antisocijalnim ponašanjima. Stoga bi navedeno moglo, i nadamo se da hoće, biti temeljem

budućih nalaza o mehanizmima povezanosti prosocijalnih (kakva je iskrenost-poniznost) i antisocijalnih osobina ličnosti s antisocijalnim (kakvo je seksualno uznemiravanje) i prosocijalnim ponašanjima, naročito u kontekstu kritika postojeće i prijedloga nove konceptualizacije i mjerenja empatije (Jordan i sur., 2016; Wang i sur., 2017; Brazil i sur., 2022).

Praktične implikacije dobivenih nalaza također su višestruke. Za početak, visoka povezanost iskrenosti-poniznosti i sklonosti seksualnom uznemiravanju sugerira kako ova dimenzija može uvelike pomoći u identifikaciji osoba s visokom sklonošću seksualnom uznemiravanju. Premda zbog velikog broja čimbenika koji utječu na seksualno uznemiravanje, bilo situacijskih, kontekstualnih ili osobnih (npr. Fitzgerald i sur., 1997; Hardies, 2019), nije opravdano rabiti mjere ličnosti visoko povezane sa sklonošću seksualnom uznemiravanju u selekcijskom postupku, može ih se koristiti u slučajevima kada na radnom mjestu ili obrazovnoj ustanovi postoji sumnja na prisutnost seksualnog uznemiravanja zbog, primjerice, narušene radne atmosfere, smanjenog radnog učinka, nezadovoljstva poslom ili s druge strane optužbi studenata/studentica, značajne razine apsentizma, akademskog neuspjeha te odustajanja od studija. U takvim situacijama korištenje navedenih mjera moglo bi pomoći u učinkovitom donošenju adekvatnih administrativnih i drugih odluka (Lee, i sur., 2003). Ovo je posebno korisno u organizacijama ili ustanovama gdje je zbog njihovih karakteristika (primjerice, radno okruženje koje ima povijest problema sa seksualnim uznemiravanjem) povećan rizik od seksualnog uznemiravanja. U takvim okruženjima postoji naročit interes da se pravodobno identificiraju i tretiraju osobe čiji profil ličnosti upućuju na povećanu sklonost seksualnom uznemiravanju, tim više što je utvrđeno kako je vjerojatnost pojave seksualnog uznemiravanja najveća pri istovremenoj prisutnosti rizičnih situacijskih čimbenika i izraženih individualnih razlika u sklonosti seksualnom uznemiravanju (Lee, 2003).

Nadalje, važna praktična primjena dobivenih nalaza tiče se i treninga, odnosno tretmana seksualnog uznemiravanja. Ovdje valja naglasiti da, unatoč njihovu povećanom provođenju u posljednje vrijeme, još uvijek nedostaje pokušaj sveobuhvatne strukturirane identifikacije ključnih nalaza i sistematične evaluacije tretmana (Roehling i Huang, 2018). Ipak, njihova učinkovitost mogla bi se povećati uspješnom identifikacijom i pokušajem uključivanja osoba s visokom sklonošću seksualnom uznemiravanju (Pryor i

sur., 1993). Provedeno istraživanje dodatno sugerira kako bi rad na empatiji (primjerice, vježbanje zauzimanja perspektive, igranje uloga i sl.) mogao biti učinkovita metoda treninga seksualnog uznemiravanja, naročito ako se pokaže da su kognitivna i emocionalna empatija ili njihove pojedine komponente uistinu mehanizmi barem djelomično u podlozi odnosa prosocijalnih/antisocijalnih osobina i ponašanja, kako u određenoj mjeri sugeriraju novija istraživanja (Habashi i sur., 2016; Fang i sur., 2019). Osim rada na empatiji, samo podizanje svijesti i informiranje o seksualnom uznemiravanju te njegovim oblicima i učincima, moglo bi pomoći unutar treninga seksualnog uznemiravanja. Ovo posebice vrijedi za vrstu seksualnog uznemiravanja ispitivanu u ovome istraživanju, tzv. uznemiravanje koje doprinosi stvaranju neprijateljskog okruženja, a koje nije toliko očito kao *quid pro quo* seksualno uznemiravanje. Slično rezoniraju Bingham i Burleson (1996) koji na temelju svojeg istraživanja zaključuju kako naročito muškarci u velikoj mjeri ne percipiraju takva ponašanja problematičnima, a kamoli da ih smatraju seksualnim uznemiravanjem. Iz tog su ih razloga skloniji činiti, odnosno kada su žrtve ne percipirati ih uznemirujućim i ugrožavajućim. Osim što navedeni i drugi autori (npr. Brase i Miller, 2001) sugeriraju kako bi navedeno moglo djelomično objasniti rodne/spolne razlike u seksualnom uznemiravanju, ovaj nalaz jasno ističe važnost ukazivanja polaznicima treninga kako su takva ponašanja problematična, štetna i destruktivna na individualnoj i društvenoj razini. Trening osvještavanja seksualnog uznemiravanja koji su proveli Perry i suradnici (1998) pokazao je dvije stvari – ne samo da poučavanje i podizanje svijesti rezultira pozitivnim učincima na razumijevanje i znanje o seksualnom uznemiravanju, pa čak i ponašanja vezana uz seksualno uznemiravanje, već su se navedeni učinci pokazali snažnijima kod sudionika s visokom sklonošću u odnosu na one s nižom sklonošću seksualnom uznemiravanju. Potonje ukazuje na važnost identificiranja osoba s visokom sklonošću ili rizikom od seksualnog uznemiravanja radi uključivanja u trening koji bi im učinkovito pomogao u suzbijanju takvih ponašanja, dok onima s niskom sklonošću seksualnom uznemiravanju takav tretman nije potreban pa ih u isti niti nema razloga uključivati.

Ograničenja i prijedlozi za buduća istraživanja

U provedenom istraživanju nekoliko je ograničenja koja treba imati na umu prilikom donošenja zaključaka iz dobivenih nalaza.

Za početak, uzorak uključen u istraživanje po načinu prikupljanja sudionika nije slučajan, već prigodan. To vidimo, primjerice, po tome što je više od dvije trećine sudionika fakultetski obrazovano, a čak 54.7% uzorka čine zdravstveni djelatnici. Kada bi uzorak bio slučajan i bolje reprezentirao cjelokupnu populaciju, nalazi bi imali veću mogućnost generalizacije.

Drugo ograničenje tiče se konstrukta sklonosti seksualnom uznemiravanju. Naime, radi se o konstrukt koji je učestalo kritiziran zbog svoje neodređenosti, razlika u definicijama i konceptualizacijama među istraživačima te velike „sive zone“ u kojoj za određena ponašanja i situacije nije jasno spadaju li u seksualno uznemiravanje ili ne (Ilies i sur., 2003). Sukladno tome, upitna je opravdanost uspoređivanja rezultata istraživanja koja su sklonost seksualnom uznemiravanju ispitivala rabeći različite konceptualizacije i upitnike. Problem nedostatka određenosti i definiranosti konstrukta očituje se i u pravnom aspektu. Naime, iako od 2013. godine postoji Kazneni zakon, upravo zbog nedovoljno određene definicije seksualnog uznemiravanja počinitelji rijetko bivaju kažnjenima, što je jedan od razloga zašto se ono rijetko prijavljuje (Antunović, 2019).

Treće ograničenje tiče se visokih korelacija među prediktorima. S obzirom na to da su sve pojedinačne korelacije veće od .42 (u pozitivnom ili negativnom smjeru), a korelacija između kognitivne i emocionalne empatije veća od .70, moguća je prisutnost multikolinearnosti koja, unatoč rezultatima preliminarnih analiza, značajno utječe na rezultate hijerarhijske regresijske analize narušavajući kvalitetu dobivenih podataka (Yu i sur., 2015).

Konačno, ograničenje istraživanja mogla bi predstavljati činjenica da su svi podaci prikupljeni metodom samoprocjena. Ovo bi moglo biti problematično ukoliko su odgovori sudionika na pojedinoj ispitivanoj varijabli ili svima izmijenjeni uslijed socijalno poželjnog odgovaranja. Posljedično, socijalno poželjno prikazivanje sebe (procjenjujući se visoko na iskrenosti-poniznosti te kognitivnoj i emocionalnoj empatiji, odnosno nisko na sklonosti seksualnom uznemiravanju) moglo je utjecati na dobivene nalaze o povezanosti ispitivanih varijabli, odnosno dovesti do toga da su među njima utvrđene korelacije više od stvarnih.

U budućim bi istraživanjima, zbog obrazložene važnosti tematike i potencijalno vrlo široke primjene dobivenih nalaza u tom području, također bilo korisno detaljnije ispitati

prirodu povezanosti razine obrazovanja i sklonosti seksualnom uznemiravanju, kao i čimbenika koji bi mogli biti u podlozi tog odnosa ili na njega utjecati.

Zaključak

Cilj istraživanja bio je ispitati rodne/spolne razlike u sklonosti seksualnom uznemiravanju te njen odnos s dimenzijom iskrenosti-poniznosti, kao i kognitivnom i emocionalnom empatijom. Utvrđene rodne, odnosno spolne razlike ukazuju na veću sklonost seksualnom uznemiravanju muškaraca u odnosu na žene. Utvrđene su i razlike u sklonosti seksualnom uznemiravanju s obzirom na razinu obrazovanja, te je riječ o nalazu koji bi, u slučaju potvrde u budućim istraživanjima, mogao imati važnu primjenu u tretmanu osoba rizičnih za seksualno uznemiravanje, ali i obrazovnom procesu u cjelini. Nadalje, rezultati provedene hijerarhijske regresijske analize upućuju na to da iskrenost-poniznost predviđa sklonost seksualnom uznemiravanju uz kontrolu varijabli spola i stečene razine obrazovanja. Sudionici s nižim rezultatom na skali iskrenosti-poniznosti pokazuju veću sklonost seksualnom uznemiravanju. Navedeni je nalaz u skladu s postavljenom hipotezom. Nadalje, prema očekivanju, utvrđeno je kako kognitivna empatija predviđa sklonost seksualnom uznemiravanju uz kontrolu varijabli spola, stečene razine obrazovanja i iskrenosti-poniznosti. Sudionici s višim rezultatom na skali kognitivne empatije pokazuju manju sklonost seksualnom uznemiravanju. Emocionalna empatija, unatoč visokoj negativnoj korelaciji sa sklonošću seksualnom uznemiravanju, nije se pokazala njezinim značajnim samostalnim prediktorom. Navedeni nalaz nije u skladu s postavljenom hipotezom, no najvjerojatnije se može objasniti visokom korelacijom emocionalne empatije s kognitivnom empatijom i ostalim prediktorima. U teorijskom i praktičnom smislu, nalazi sugeriraju kako su iskrenost-poniznost i kognitivna empatija značajni čimbenici u objašnjenju sklonosti seksualnom uznemiravanju, što može imati primjenu prvenstveno u mogućnosti identificiranja pojedinaca s povećanim rizikom i sklonošću za upuštanje u seksualno uznemirujuća ponašanja te odabiru tretmana koji bi mogao biti učinkovit u njihovu suzbijanju.

Literatura

- Allgaier, K., Zettler, I., Wagner, W., Püttmann, S. i Trautwein, U. (2015). Honesty–humility in school: Exploring main and interaction effects on secondary school students' antisocial and prosocial behavior. *Learning and Individual Differences*, 43, 211–217. <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2015.08.005>
- Antunović, M. (2019). *Seksualno uznemiravanje žena u javnom prostoru* [Diplomski rad]. Filozofski fakultet. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:412712>
- Aronson, E., Wilson, T. D. i Akert, R. M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate
- Ashton, M. C. i Lee, K. (2007). Empirical, theoretical, and practical advantages of the HEXACO model of personality structure. *Personality and Social Psychology Review*, 11, 150–166. <https://doi.org/10.1177/1088868306294907>
- Babarović T. i Šverko, I. (2013). The HEXACO personality domains in the Croatian sample. *Društvena Istraživanja*, 22(3), 397–411. <https://doi.org/10.5559/di.22.3.01>
- Balenović, T., Hromatko, I., Markovina, J., Perica, V., Paratušić, A. i Poljanić, S. (2000). Studentska percepcija seksualnoga uznemiravanja. *Društvena Istraživanja*, 50(6): 811–827. <https://doi.org/10.5673/sip.52.3.4>
- Bartling, C. A. i Eisenman, R. (1993). Sexual harassment proclivities in men and women. *Bulletin of the Psychonomic Society*, 31(3), 189–192. <https://doi.org/10.3758/BF03337321>
- Bendixen, M. i Kennair, L. E. O. (2017). Advances in the understanding of same-sex and opposite-sex sexual harassment. *Evolution and Human Behavior*, 38, 583–591. doi:10.1016/j.evohumbehav.1017.01.001
- Bingham, S. G. i Burleson, B. R. (1996). The development of a sexual harassment proclivity scale: Construct validation and relationship to communication competence. *Communication Quarterly*, 44(3), 308–325. <https://doi.org/10.1080/01463379609370020>
- Blair, R. J. R. (2005). Responding to the emotions of others: Dissociating forms of empathy through the study of typical and psychiatric populations. *Consciousness and Cognition*, 14(4), 698–718. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2005.06.004>

- Bowman, C. G. (1993). Street harassment and the informal ghettoization of women. *Harvard Law Review*, 106(3): 517–580. <https://doi.org/10.2307/1341656>
- Brase, G. L. i Miller, R. L. (2001). Differences in the perception of and reasoning about quid pro quo sexual harassment. *Psychology, Evolution & Gender*, 3, 241-264. <https://doi.org/10.1080/1461666011010481>
- Brazil, K. J., Volk, A. A. i Dane, A. V. (2022). Is empathy linked to prosocial and antisocial traits and behavior? It depends on the form of empathy. *Canadian Journal of Behavioural Science. Advance online publication*. <https://doi.org/10.1037/cbs0000330>
- Brown, C. L., West, T. V., Sanchez, A. H. i Mendes, W. B. (2021). Emotional empathy in the social regulation of distress: A dyadic approach. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 47(6), 1004–1019. <https://doi.org/10.1177/0146167220953987>
- Burn, S. M. (2019). The psychology of sexual harassment. *Teaching of Psychology*, 46(1), 96-103. <https://doi.org/10.1177/0098628318816183>
- Butković, A. i Vukasović, T. (2011). *Izrada upitničke mjere empatije* [PowerPoint]. Filozofski fakultet.
- Carlo, G., Knight, G. P., McGinley, M., Goodvin, R. i Roesch, S. C. (2010). The analytic examination of the task-specificity hypothesis. U B. W. Sokol, U. Müller, J. I. M. Carpendale, A. R. Young i G. Iarocci (Ur.), *Self and social regulation: Social interaction and the development of social understanding and executive functions*, (str. 234–269). Oxford University Press.
- Chamberlain, L. J., Crowley, M., Tope, D. i Hodson, R. (2008). Sexual harassment in organizational context. *Work and Occupations*, 35(3), 262-295. <https://doi.org/10.1177/0730888408322008>
- Chan, D., Chun, B., Chow, S. i Cheung, S. (2008). Examining the job-related, psychological and physical outcomes of workplace sexual harassment: a meta-analytic review. *Psychology of Women Quarterly*, 32, 362–376. <https://doi.org/10.1111/01471-6402.2008.00451.x>

- Chen, W., Lu, J., Liu, L. i Lin, W. (2014). Gender differences of empathy. *Advances in Psychological Science*, 22(9), 1423-1434. <https://doi.org/10.3724/SP.J.1042.2014.01423>
- Cleveland, J. N. i Kerst, M. E. (1993). Sexual harassment and perceptions of power: An under-articulated relationship. *Journal of Vocational Behavior*, 42, 49–67. <https://doi.org/10.1006/jvbe.1993.1004>
- Cogin, J. i Fish, A. (2009). Sexual harassment – a touchy subject for nurses. *Journal of Health Organization and Management*, 23(4), 442–462. <https://doi.org/10.1108/14777260910979326>
- Cohen, T. R., Panter, A. T. i Turan, N. (2012). Guilt proneness and moral character. *Current Directions in Psychological Science*, 21(5), 355-359. <https://doi.org/10.1177/0963721412454874>
- Cohen, T. R., Wolf, S. T., Panter, A. T. i Insko, C. A. (2011). Introducing the GASP scale: a new measure of guilt and shame proneness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 100(5), 947-966. <https://doi.org/10.1037/a0022641>
- Costa Jr., P. T. i McCrae, R. R. (1992). Four ways five factors are basic. *Personality and Individual Differences*, 13(6), 653-665. [https://doi.org/10.1016/0191-8869\(92\)90236-I](https://doi.org/10.1016/0191-8869(92)90236-I)
- Cox, C. L., Uddin, L. Q., Di Martino, A., Castellanos, F. X., Milham, M. P. i Kelly, C. (2012). The balance between feeling and knowing: affective and cognitive empathy are reflected in the brain's intrinsic functional dynamics. *Social cognitive and affective neuroscience*, 7(6), 727-737. <https://doi.org/10.1093/scan/nsr051>
- Crocker, D. i Kalembe, V. (1999). The incidence and impact of women's experiences of sexual harassment in Canadian workplaces. *Canadian Review of Sociology*, 36(4), 541-558. <https://doi.org/10.1111/j.1755-618X.1999.tb00963.x>
- Davis, M. H. (1983). The effects of dispositional empathy on emotional reactions and helping: A multidimensional approach. *Journal of personality*, 51(2), 167-184. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1983.tb00860.x>

- Davis, M. H., Luce, C. i Kraus, S. J. (1994). The heritability of characteristics associated with dispositional empathy. *Journal of Personality*, 62(3), 369-391. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1994.tb00302.x>
- de Waal, F. B. (2008). Putting the altruism back into altruism: the evolution of empathy. *Annual Review of Psychology*, 59, 279-300. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.59.103006.093625>
- Diehl, C., Rees, J. i Bohner, G. (2018). Predicting sexual harassment from hostile sexism and short-term mating orientation: Relative strength of predictors depends on situational priming of power versus sex. *Violence Against Women*, 24, 123–143. <https://doi.org/10.1177/1077801216678092>
- Dimitrijević, A. i Mladenović, M. (2017). Seksualno uznemiravanje studenata – rezultati istraživanja. *Temida*, 20(2): 291-309. <https://doi.org/10.2298/TEM1702291D>
- Džida, M. (2018). *Emocionalna i kognitivna empatija kao prediktori različitih prosocijalnih tendencija* [Diplomski rad]. Filozofski fakultet. <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/10680>
- Eberly-Lewis, M. B. i Coetzee, T. M. (2015). Dimensionality in adolescent prosocial tendencies: Individual differences in serving others versus serving the self. *Personality and Individual Differences*, 82, 1-6. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.02.032>
- Einstein, D. i Lanning, K. (1998). Shame, guilt, ego development and the five-factor model of personality. *Journal of Personality*, 66, 555–582. <https://doi.org/10.1111/1467-6494.00024>
- Fairchild, K. i Rudman, L. A. (2008). Everyday stranger harassment and women's objectification. *Social Justice Research*, 21(3), 338–357. <https://doi.org/10.1007/s11211-008-0073-0>
- Fang, Y., Dong, Y. i Fang, L. (2019). Honesty-humility and prosocial behavior: The mediating roles of perspective taking and guilt-proneness. *Scandinavian Journal of Psychology*, 60, 386–393. <https://doi.org/10.1111/sjop.12551>
- Field, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS*. 3rd Edition, Sage Publications Ltd., London.

- Fitzgerald, L. F., Gelfand, M. J. i Drasgow, F. (1995). Measuring sexual harassment: Theoretical and psychometric advances. *Basic and Applied Social Psychology*, 17, 425—427. https://doi.org/10.1207/s15324834basp1704_2
- Fitzgerald, L. F., Swan, S. i Magley, V. J. (1997). But was it really sexual harassment?: Legal, behavioral, and psychological definitions of the workplace victimization of women. U W. O'Donohue (Ur.), *Sexual harassment: Theory, research, and treatment*, (str. 5–28). Allyn & Bacon.
- Fox, J. i Tang, W. Y. (2014). Sexism in online video games: The role of conformity to masculine norms and social dominance orientation. *Computers in Human Behavior*, 33, 314–320. doi:10.1016/j.chb.2013.07.014
- Galdi, S., Maass, A. i Cadinu, M. (2014). Objectifying media: Their effect on gender role norms and sexual harassment of women. *Psychology of Women Quarterly*, 38, 398–413. <https://doi.org/10.1177/0361684313515185>
- Gambin, M. i Sharp, C. (2018). The relations between empathy, guilt, shame and depression in inpatient adolescents. *Journal of Affective Disorders*, 241(1), 381-387. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2018.08.068>
- Giacalone, R. i Greenberg, J. (1997). *Antisocial behavior in organizations*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Glomb, T. M., Munson, L. J., Hulin, C. L., Bergman, M. E. i Drasgow, F. (1999). Structural equation models of sexual harassment: Longitudinal explorations and cross-sectional generalizations. *Journal of Applied Psychology*, 84(1), 14–28. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.84.1.14>
- Habashi, M. M., Graziano, W. G. i Hoover, A. E. (2016). Searching for the prosocial personality: A Big Five approach to linking personality and prosocial behavior. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 42(9), 1177–1192. <https://doi.org/10.1177/0146167216652859>
- Hair, J., Black, W. C., Babin, B. J. i Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis* (7. izdanje). Pearson Educational International.

- Hardies, K. (2019). Personality, social norms, and sexual harassment in the workplace. *Personality and Individual Differences*, 151 (109496), 1–5. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.07.006>
- Hersch, J. (2015). Sexual harassment in the workplace. *IZA World of Labor*, 188, 1–10. <https://doi.org/10.15185/izawol.188>
- Hodson, G., Book, A., Visser, B. A., Volk, A. A., Ashton, M. C. i Lee, K. (2018). Is the dark triad common factor distinct from low honesty-humility? *Journal of Research in Personality*, 73, 123-129. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2017.11.012>
- Hoffman, M. L. (2001). *Empathy and moral development: Implications for caring and justice*. Cambridge University Press.
- Horvat, M. i Perasović Cigrovski, B. (2014). Uznemiravanje žena na javnim mjestima—osvrt na uzroke, oblike i učestalost problema uznemiravanja u Hrvatskoj i svijetu. *Sociologija i Prostor*, 200(3), 293-312. <https://doi.org/10.5673/sip.52.3.4>
- Howard, M. C. i Van Zandt, E. C. (2020). The discriminant validity of honesty-humility: A meta-analysis of the HEXACO, Big Five, and Dark Triad. *Journal of Research in Personality*, 87, 1-14. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2020.103982>
- Huerta, M., Cortina, M. L., Pang, S. J., Torges, M. C. i Magley, V. (2006). Sex and power in the academy: Modeling sexual harassment in the lives of college women. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 5, 616-628. <https://doi.org/10.1177/0146167205284281>
- Ilies, R., Hauserman, N., Schwochau, S. i Stibal, J. (2003). Reported incidence rates of work-related sexual harassment in the United States: Using meta-analysis to explain reported rate disparities. *Personnel Psychology*, 56(3), 607-631. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.2003.tb00752.x>
- Iresearchnet (20. 6. 2022). *Antisocial behavior*. <http://psychology.iresearchnet.com/social-psychology/antisocial-behavior/>
- Jones, D. N. i Paulhus, D. L. (2011). Differentiating the Dark Triad within the interpersonal circumplex. U L. M. Horowitz, & S. Strack (Ur.), *Handbook of*

interpersonal psychology: Theory, research, assessment, and therapeutic interventions (str. 249–269). Wiley.

Jordan, M. R., Amir, D. i Bloom, P. (2016). Are empathy and concern psychologically distinct? *Emotion*, 16(8), 1107–1116. <https://doi.org/10.1037/emo0000228>

Kajonius, P. J. i Dåderman, A. M. (2014). Exploring the relationship between honesty-humility, the big five, and liberal values in Swedish students. *Europe's Journal of Psychology*, 10(1), 104-117. <https://doi.org/10.5964/ejop.v10i1.672>

Kazneni zakon (2013). <https://www.zakon.hr/z/98/Kazneni-zakon>

Key, C. W. i Ridge, R. D. (2011). Guys like us: The link between sexual harassment proclivity and blame. *Journal of Social and Personal Relationships*, 28, 1093–1103.

Kline, R. B. (2016). *Principles and practice of structural equation modeling*. The Guilford Press. <https://doi.org/10.25336/csp29418>

Kugler, K. i Jones, W. H. (1992). On conceptualizing and assessing guilt. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62, 318–327. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.62.2.318>

Larsen, R. J. i Buss, D. M. (2005). *Psihologija ličnosti*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Lee, K. i Ashton, M. C. (2004). Psychometric properties of the HEXACO Personality Inventory. *Multivariate Behavioral Research*, 39(2), 329–358. https://doi.org/10.1207/s15327906mbr3902_8

Lee, K. i Ashton, M. C. (2013). *The H factor of personality: Why some people are manipulative, self-entitled, materialistic, and exploitive – and why it matters for everyone*. Wilfrid Laurier University Press.

Lee, K., Ashton, M. C. i Shin, K. H. (2005). Personality correlates of workplace anti-social behavior. *Applied Psychology*, 54(1), 81-98. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2005.00197.x>

Lee, K., Gizzarone, M. i Ashton, M. C. (2003). Personality and the likelihood to sexually harass. *Sex Roles*, 49(1), 59-69. <https://doi.org/10.1023/a:1023961603479>

- Logan, L. (2013). *Fear of violence and street harassment: Accountability at the intersections* [Doktorska disertacija]. Kansas State University.
- Loy, P. H. i Stewart, L. P. (1984). The extent and effects of the sexual harassment of working women. *Sociological Focus*, 17(1), 31-43. <https://doi.org/10.1080/00380237.1984.10570460>
- Mamula, M. (Ur.) (2011.). *Seksualno nasilje u Hrvatskoj 2000. – 2010*. Ženska soba.
- Mamula, M. i Komarić, N. (2005) *Seksualno nasilje – teorija i praksa*. Ženska soba.
- Mazza, M., Pino, M. C., Mariano, M., Tempesta, D., Ferrara, M., De Berardis, D., ... i Valenti, M. (2014). Affective and cognitive empathy in adolescents with autism spectrum disorder. *Frontiers in Human Neuroscience*, 8, 791. <https://doi.org/10.3389/fnhum.2014.00791>
- McDonald, P. i Charlesworth, S. (2016). Workplace sexual harassment at the margins. *Work, Employment and Society*, 30, 118-134. <https://doi.org/10.1177/0950017014564615>
- McLaughlin, H., Uggen, C. i Blackstone, A. (2012). Sexual harassment, workplace authority, and the paradox of power. *American Sociological Review*, 77, 625–647. <https://doi.org/10.1177/003122412451728>
- McLaughlin, H., Uggen, C. i Blackstone, A. (2017). The economic and career effects of sexual harassment on working women. *Gender & Society*, 31(3): 333–358. <https://doi.org/10.1177/0891243217704631>
- Melchers, M. C., Li, M., Haas, B. W., Reuter, M., Bischoff, L. i Montag, C. (2016). Similar personality patterns are associated with empathy in four different countries. *Frontiers in Psychology*, 7, 290. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.00290>
- Merkin, R. S. (2008). The impact of sexual harassment on turnover intentions, absenteeism, and job satisfaction: Findings from Argentina, Brazil and Chile. *Journal of International Women's Studies*, 10(2), 73-91. <https://vc.bridgew.edu/jiws/vol10/iss2/7>

- Miller, P. A. i Eisenberg, N. (1988). The relation of empathy to aggressive and externalizing/antisocial behavior. *Psychological Bulletin*, 103(3), 324-344. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.103.3.324>
- Miner-Rubino, K. i Cortina, L. M. (2007). Beyond targets: Consequences of vicarious exposure to misogyny at work. *Journal of Applied Psychology*, 92(5), 1254-1269. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.92.5.1254>
- Mikorski, R. i Szymanski, D. M. (2017). Masculine norms, peer group, pornography, Facebook, and men's sexual objectification of women. *Psychology of Men & Masculinity*, 18, 257–267. <https://doi.org/10.1037/men00005>
- Mitsopoulou, E. i Giovazolias, T. (2015). Personality traits, empathy and bullying behavior: A meta-analytic approach. *Aggression and Violent Behavior*, 21, 61-72. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2015.01.007>
- Muris, P., Merckelbach, H., Otgaar, H. i Meijer, E. (2017). The malevolent side of human nature: A meta-analysis and critical review of the literature on the dark triad (narcissism, Machiavellianism, and psychopathy). *Perspectives on Psychological Science*, 12(2), 183-204. <https://doi.org/10.1177/17456916166666070>
- National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2018). *Sexual harassment of women: Climate, culture, and consequences in academic sciences, engineering, and medicine*. The National Academies Press.
- Paludi, M. A. i Barickman, R. B. (1991). *Academic and workplace sexual harassment: A resource manual*. Suny Press.
- Parish, W. L.; Das, A. i Laumann, E. O. (2006). Sexual harassment of women in urban China. *Archives of Sexual Behavior*, 35, 411–425. <https://doi.org/10.1007/s10508-006-9079-6>
- Perasović Cigrovski, B. Horvat, M. i Komšić, I. (2012). *Hollaback Hrvatska*. Rezultati istraživanja. Pregledano 11. travnja 2022. (<http://croatia.ihollaback.org/podrska/istrazivanja/>).

- Perry, E. L., Kulik, C. T. i Schmidtke, J. M. (1998). Individual differences in the effectiveness of sexual harassment awareness training. *Journal of Applied Social Psychology*, 28, 698–723. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1998.tb01727.x>
- Pfattheicher, S. i Böhm, R. (2018). Honesty-humility under threat: Self-uncertainty destroys trust among the nice guys. *Journal of Personality and Social Psychology*, 114, 179–194. <https://doi.org/10.1037/pspp0000144>
- Piotrowska, P. J., Stride, C. B., Croft, S. E. i Rowe, R. (2015). Socioeconomic status and antisocial behaviour among children and adolescents: A systematic review and meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 35, 47-55. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2014.11.003>
- Preston, S. D. i de Waal, F. B. (2002). Empathy: Its ultimate and proximate bases. *Behavioral and Brain Sciences*, 25(1), 1-20. <https://doi.org/10.1017/S0140525X02000018>
- Pryor, J. B. (1987). Sexual harassment proclivities in men. *Sex Roles*, 17, 269–290. <https://doi.org/10.1007/BF00288453>
- Pryor, J. B., LaVite, C. i Stoller, L. (1993). A social psychological analysis of sexual harassment: The person/situation interaction. *Journal of Vocational Behavior*, 42, 68–83. <https://doi.org/10.1006/jvbe.1993.1005>
- Pryor, J. B. i Meyers, A. B. (2000). Men who sexually harass women. U L. B. Schlesinger (Ur.), *Serial offenders: Current thought, recent findings, unusual syndromes* (str. 207–228). CRC Press.
- Quaicoe-Duho, R. (15. 4. 2022). Sexual harassment in tertiary institutions – A myth or reality. Daily Graphic. <http://pathwaysghana.blogspot.com/2010/02/sexual-harassment-intertiary.html>
- Roehling, M. V. i Huang, J. (2018). Sexual harassment training effectiveness: An interdisciplinary review and call for research. *Journal of Organizational Behavior*, 39(2), 134-150. <https://doi.org/10.1002/job.2257>

- Schwartz, S. (1975). The justice of need and the activation of humanitarian norms. *Journal of Social Issues*, 31, 111–136. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1975.tb00999.x>
- Smith, A. (2006). Cognitive empathy and emotional empathy in human behavior and evolution. *The Psychological Record*, 56(1), 3-21. <https://doi.org/10.1007/BF03395534>
- Song, Y. i Shi, M. (2017). Associations between empathy and big five personality traits among Chinese undergraduate medical students. *PloS One*, 12(2), e0171665. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0171665>
- Stop Street Harassment (17. 4. 2022). *The Facts Behind the #metoo Movement: A National Study on Sexual Harassment and Assault*. <http://www.stopstreetharassment.org/wp-content/uploads/2018/01/Full-Report2018-National-Study-on-Sexual-Harassment-and-Assault.pdf>
- Střelec, L., Grochová, L. i Kolman, P. (2013). On power comparison of normality tests of error terms in regression models. U Simos, T., Psihoyios, G. i Tsitouras, C. (Ur.), *11th International Conference of Numerical Analysis and Applied Mathematics 2013 ICNAAM 2013* (str. 1847–1850). AIP Conference Proceedings, American Institute of Physics. <http://dx.doi.org/10.1063/1.4825889>
- Tully, E. C., Ames, A. M., Garcia, S. E. i Donohue, M. R. (2016). Quadratic associations between empathy and depression as moderated by emotion dysregulation. *Journal of Psychology*, 150(1), 15–35. <https://doi.org/10.1080/00223980.2014.992382>
- Turner, I. N., Foster, J. D. i Webster, G. D. (2019). The Dark Triad's inverse relations with cognitive and emotional empathy: High-powered tests with multiple measures. *Personality and Individual Differences*, 139, 1-6. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2018.10.030>
- Vachon, D. D., Lynam, D. R. i Johnson, J. A. (2014). The (non) relation between empathy and aggression: Surprising results from a meta-analysis. *Psychological bulletin*, 140(3), 751-773. <https://doi.org/10.1037/a0035236>

- Vossen, H. G. M., Piotrowski, J. T. i Valkenburg, P. M. (2015). Development of the adolescent measure of empathy and sympathy (AMES). *Personality and Individual Differences, 74*(1), 66–71. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2014.09.040>
- Vossen, H. G. M., Piotrowski, J. T. i Valkenburg, P. M. (2017). The longitudinal relationship between media violence and empathy: Was it sympathy all along? *Media Psychology, 20*(2), 175–193. <https://doi.org/10.1080/15213269.2015.1121825>
- Vuoksima, E., Rose, R. J., Pulkkinen, L., Palviainen, T., Rimfeld, K., Lundström, S., Bartels, M., van Beijsterveldt, C., Hendriks, A., de Zeeuw, E. L., Plomin, R., Lichtenstein, P., Boomsma, D. I. i Kaprio, J. (2021). Higher aggression is related to poorer academic performance in compulsory education. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry, 62*(3), 327-338. <https://doi.org/10.1111/jcpp.13273>
- Wang, Y., Wen, Z., Fu, Y. i Zheng, L. (2017). Psychometric properties of a Chinese version of the measure of empathy and sympathy. *Personality and Individual Differences, 119*, 168–174. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.07.019>
- Wertag, A. (2015). *Ispitivanje odnosa modela mračne trijade i pojedinih oblika empatije* [Doktorska disertacija]. Filozofski fakultet.
- Willness, C. R., Steel, P. i Lee, K. (2007). A meta-analysis of the antecedents and consequences of workplace sexual harassment. *Personnel Psychology, 60*(1), 127–162. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.2007.00067.x>
- Yu, H., Jiang, S. i Land, K. C. (2015). Multicollinearity in hierarchical linear models. *Social Science Research, 53*, 118–136. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2015.04>.
- Zeigler-Hill, V., Besser, A., Morag, J. i Campbell, W. K. (2016). The Dark Triad and sexual harassment proclivity. *Personality and Individual Differences, 89*, 47–54. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.09.048>
- Zettler, I. i Hilbig, B. E. (2015). Honesty and humility. U J. D. Wright (Ur.), *International encyclopedia of the social & behavioral sciences* (str. 169–174). Elsevier Science.

Prilog A

Tablica 4

Deskriptivni pokazatelji pojedinih čestica Skale sklonosti seksualnom uznemiravanju korištene u istraživanju

	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
<i>Ženama laskaju seksualna pristupanja i prijedlozi muškaraca čak i kada na njih ne odgovore pozitivno.</i>	225	2.04	1.22
<i>Prirodno je da su muškarci agresivniji kada su u pitanju seksualni odnosi sa ženama.</i>	225	2.65	1.46
<i>Žene su često nedosljedne u svojoj neverbalnoj komunikaciji s muškarcima.</i>	225	2.44	1.29
<i>Kada na seksualna pristupanja i prijedloge muškaraca kažu "ne", žene često misle "možda" ili čak "da".</i>	225	1.93	1.29
<i>Važno je da muškarci kontroliraju početni razvoj svojih odnosa sa ženama.</i>	225	2.86	1.56
<i>Žene često koriste muškarce kako bi dobile status, sigurnost ili druge stvari koje žele.</i>	225	2.84	1.34
<i>Žene koje se za posao odijevaju koketno time muškarcima namjerno šalju seksualne poruke.</i>	225	2.58	1.40
<i>Jako privlačni pojedinci suprotnog spola "izluđuju" me i pred njima ponekad ne mogu kontrolirati svoje riječi ili postupke.</i>	225	1.66	1.10
<i>Trudnice koriste svoje stanje kako bi opravdale to što na raznim poslovima rade manje u odnosu na svoje kolege.</i>	225	2.16	1.29
<i>Ženama često laskaju seksualna pristupanja i prijedlozi njihovih muških kolega.</i>	225	2.29	1.24

Napomena: Dobiven je potpun raspon odgovora (1-5) na svim česticama. Legenda: *N* – broj sudionika koji su dali procjenu na pojedinoj čestici, *M* – aritmetička sredina, *SD* – standardna devijacija

Prilog B

Tablica 5

PROLI_Empatija

1.	<i>Mogu osjetiti slične osjećaje kao i osoba koju promatram.</i>
2.	<i>Kada me netko povrijedi pokušavam razumjeti zašto je to učinio.</i>
3.	<i>Često me dirne životna priča meni nepoznatih osoba.</i>
*4.	<i>Ne razumijem osjećaje mojih prijatelja sve dok mi oni sami ne objasne kako i zašto se tako osjećaju.</i>
5.	<i>Lako me uznemire tuđe potresne priče.</i>
6.	<i>Lako mi je vidjeti svijet onako kako ga vidi neka druga osoba.</i>
*7.	<i>Ne uznemirim se kada gledam vijesti o žrtvama prirodnih katastrofa.</i>
8.	<i>Kada dođem u sukob s prijateljem, nastojim sagledati situaciju i s njegove strane.</i>
9.	<i>Mogu se uživjeti u pozitivne osjećaje drugih ljudi.</i>
*10.	<i>Opterećuje me kada moram zamišljati kako se drugi osjećaju.</i>
11.	<i>Kada netko priča svoju tužnu priču, mogu osjetiti njegovu tugu.</i>
12.	<i>Kada smišljam dar za nekoga, dobro promislim što bi se toj osobi svidjelo.</i>
13.	<i>Drugi me doživljavaju suosjećajnim.</i>
14.	<i>Kad me netko naljuti, pokušavam shvatiti zašto je to učinio.</i>
*15.	<i>Ne mogu se poistovjetiti s osjećajima nepoznatih ljudi.</i>
16.	<i>Često pomažem prijateljima analizirati događaje u njihovom životu</i>
*17.	<i>Kada mi drugi govore o svojoj patnji često mi se doima da dramatiziraju.</i>
18.	<i>Prije nego kritiziram druge pomislim kako bih se ja osjećao u toj situaciji.</i>
19.	<i>Često me potrese vijest o nesreći na televiziji, iako ne poznajem ljude kojima se dogodila ta nesreća.</i>
*20.	<i>Ne volim kada prijatelji od mene očekuju da im pomognem rješavati njihove ljubavne probleme.</i>

Legenda: Emocionalna empatija – neparne čestice, Kognitivna empatija – parne čestice,

*čestice koje su zbog negativnog sadržaja obrnuto kodirane